

קהילת בשבילי אורייתא - ווארקא

לז"נ הגה"צ רבי שמחה בונם ליברמאן זצ"ל
והרבנית הצדיקת מרת חוה שאשא ע"ה מווארקא

בראשות הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

הלכה ומנהג

בשבילי

השמיטה

מההלכות השכיחות בשביעית

גיליון קס"ג

תשפ"ב - שנת השמיטה

יו"ל ע"י:

קהילת

בשבילי אורייתא - ווארקא

בראשות:

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

רחוב אמרי ברוך 1א

בני ברק

ישראל

Kehilas

Bishviley Orayso - Vurke

1 a Imrei Baruch st

Bnei Brak

Israel

bishvileyorayso@gmail.com

כל הזכויות שמורות

©

גליון קס"ג

תשפ"ב - שנת השמיטה

תוכן העניינים

• פרק א' - מצות שמיטה

מצות עשה
שביתת הארץ
הפקר
לא תעשה
איסור עבודות הארץ
עבודת האילן
קצירה
לקיטת פירות

• פרק ב' - שמיטה בזמן הזה

דרבנן
דאורייתא
בזמן הזה
להלכה
חיוב נשים

נמילת ידים
מזגן
ניכוש עשבים
כיסוח דשא
דשא סינטטי
גיוזם גדר חי
יישור עץ
כמות קטיף פירות
קטיף פרחים
ריסוס
עיטוף
ניקוי שדה
ניקוי גינה
ניקוי חצר-שטח
מחסן
שכנים שאינם שומרי שביעית
תשלום להוצאות אחרות

• פרק ה' - עציצים

עציץ בחצר
עציץ במבנה
גדר בית
מרפסת מקורה
קוטר הנקב
עציץ מאחרס
חומר ריצוף
עציץ בקומת קרקע
בקומה גבוהה
חציצה פלסטיק
העברת עציץ לגינה
ניכרת כוונתו
מחנות לבית
גרעין במים
גידולי מים
מצע מנותק
הגדרת חממה
מצע מנותק
חממה כבית

• פרק ג' - מצות שביתת הארץ

מלאכות מהתורה
מלאכות מדרבנן

• פרק ד' - טיפול בגינות נוי

מלאכות דאורייתא
אברויי אילנא
אוקומי אילנא
היתר מלאכה
השקאה
בית השלחין
דשא
ויסות כמות
השקאה ממוחשבת
מי שטיפה בגינה
מי כביסה

שימוש במצע מנותק

• פרק ו' – אוצר בית דין

מקור התקנה

מטרת התקנה

התנגדות לסידור אוצר בית דין

סדרי אוצר בית דין

חישוב מחיר

בי"ד חשוב

שטר העברה לבי"ד

עבודת בי"ד

חלוקה במידה ומשקל

תשלום הוצאות

עלות נמוכה

אין הכסף קדוש

ביעור

ביעור לוקח פירות

הפקרת שדה

נעילת שער ושלט

עד מתי אסורים

בגנות

פטריות

• פרק ט' – קדושת שביעית

קדושה

משמעות קדושת שביעית

קדושה

מאכל

צביעה

סיכה

מאור

פטריות

תרומות ומעשרות

מצוה באכילת פירות

• פרק י' – פירות וירקות

ממתי חל קדושה בפירות

חישוב זמן חנטה

צמחי מרפא

עצי סרק

עצי תעשייה

• פרק יא – פרחים

פרחי נוי ללא ריח

פרחי נוי עם ריח

גידול פרחי ריח

קניית פרחים

קטיף פרחים

ענפי קישוט

• פרק ז' – ועד השמיטה

מנהג ארץ ישראל

מנהג החזון איש

הסדר ועד השמיטה

שליחות בעל חנות

עלויות החנווני

שליחות סיטונאי

מידה ומשקל

שליחות עבור אורחים

• פרק ח' – ספיחים

מה הם ספיחים

מן התורה

מדרבנן

על מה לא גזרו ספיחים

גידול ששית ונלקט בשביעית

שיעור צמיחה בשביעית

קדושה כשנלקט בשביעית

גידול נכרי

• פרק יב – פירות נכרים

המבי"ט

הבית יוסף

מנהג ארץ ישראל

מנהג חזון איש

איסור סחורה

תרומות ומעשרות

• **פרק יג – השימוש
בפירות שביעית**

שימוש רגיל
חי – מבושל
כבישה
תחמיץ ירקות
בצל בתבשיל
נותן טעם
דרך אכילה
ריבה – לדר
צמחוני
רפואה
כוונה לרפואה
עבר ובישל
אלכוהול

יין בעוגה
שמן
נר שבת יו"ט
נר חנוכה
נר בית הכנסת
נר נשמה

• **פרק טז – טעם פירות
שביעית**

טעם כעיקר
נותן טעם
טעם בתבלין
מרק ירקות
מי כבישה
טעם בעצמות
בליעה בכלי

• **פרק יד – הפסד פירות
שביעית**

הגדרת איסור הפסד
הפסד בידים
גרם הפסד
פירות לקטן
אכילה גסה
קטיף בוסר
פרי ירוק
שיירי מאכל
כמות שאריות
פח שמיטה
קילוף
קילוף עבה
זריקת קליפות
קליפות תפוז
תינוק – חולה
פירות לנכרי

• **פרק יז – סחיטה
וריסוק**

סחיטת פירות
משמעות רגילות לסחוט
פרי הדר
מיץ גזר
מיץ רמון
עבר וסחט
ריסוק
דרכו לרסק
לתינוק – חולה
שום בצל
ריסוק למשקה
גלידה

• **פרק יח – שמור ונעבד**

הפקר שדה
נעבד
אכילה משמור
אכילה מנעבד
קניית שמור
פירות נכרי, שמור ונעבד

• **פרק טז - יין ושמן**
קידוש הבדלה
ארבע כוסות

תפיסת קדושה
חילול על דברי מאכל
פריעת חוב
הקפה – הבלעה

• תשובות

ירק לרפואה בשביעית

מצות שמיטה כשאין לו קרקע

• פרק יט – סחורה
בפירות שביעית

סחורה רגילה
דרכי סחורה
כמות מועטת
מכירה במשקל
מכירה בשוק

• פרק כ – קדושת דמי
פירות שביעית

קדושת פירות שביעית

לזכר ולעילוי נשמת

איש היקר והמיוחד שבאנשים, רודף צדקה וחסד, מוקיר רבנן ותלמידיהון, פיזר נתן לאביונים,
מעורר לבבות בתפילותיו,

אהוב ונחמד על הבריות, טוב לב, עניו ושפל רוח

הרה"ח ר' **חיים בער ירמיהו ליברמאן** ז"ל

בן אדמו"ר הגה"צ רבי שמחה בונם ליברמאן זצוק"ל

שנלב"ע בשבת קודש פ' "ואתה תצוה" וגו' "ויקחו אליך" וגו'

ט' באדר תשע"ח

ת.ג.צ.ב.ה.

פרק א' מצות שמיטה

א. כתיב בתורה¹ ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לד', שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור.

בענין שביעית, כתובות בתורה שתי מצוות עשה וארבע מצוות לא תעשה.

מצוות עשה

שביטת הארץ

ב. נצטוונו לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן בשנה השביעית שנאמר (שמות לד, כא) בחריש ובקציר תשבות ונכפלה המצוה (ויקרא כה, ה) שנת שבתון יהיה לארץ, וכן כתיב (ויקרא כה, ב) ושבתה הארץ שבת לד'.²

הפקר

ג. להפקיר כל מזה שתוציא הארץ בשביעית, שנאמר (שמות כג, יא) והשביעית תשמטנה ונטשתה, ואכלו אביוני עמך.³

לא תעשה

איסור עבודות הארץ

ד. הזהירנו מעבודת הארץ בשני שביעית, והיא אומרו יתעלה, (ויקרא כה, ד) שדך לא תזרע.⁴

עבודת האילן

ה. הזהירנו מעבודת האילן בשני שביעית, והוא אמרו יתעלה (ויקרא כה, ד) וכרמך לא תזמור.⁵

----- מקורות וציטונים ----- =

¹ ויקרא כה, א-ז.

² רמב"ם פ"ד מהל' שמיטה הל' כד. ס' החינוך מצוה קי"ב.

³ רמב"ם פ"ד מהל' שמיטה הל' כד. ס' החינוך מצוה פ"ד.

⁴ רמב"ם סה"מ מצות ל"ת ר"כ. ס' החינוך מצוה שכ"ו.

⁵ רמב"ם שם מצוות ל"ת רכ"א. ס' החינוך שכ"ז.

קצירה

ו. הוזהירו מלקצור מזה שהצמיחה הארץ מעצמה בשנה השביעית כמו שנקצור בכל שנה, והוא אמרו (ויקרא כה, ה) את ספיה קצירך לא תקצור.⁶

לקיטת פירות

ז. הוזהיר מללקט מזה שיצמחו האילנות מן הפירות בשנה השביעית כמו שנאסוף פירותיהם בכל שנה, אבל נעשה אותו בשינוי, להורות כי הוא הפקר, והוא אמרו (ויקרא כה, ה) את ענבי נזירך לא תבצור, ובא הפירוש, לא תבצור כדרך הבוצרים.⁷

----- מקורות וצינונים ----- =

⁶ רמב"ם שם מצות ל"ת רכ"ב, ס' החינוך שכ"ח.

⁷ רמב"ם שם מצוות ל"ת רכ"ג. ס' החינוך שכ"ט.

פרק ב' שמיטה בזמן הזה

ח. שמיטה בזמן הזה, נחלקו רבי וחכמים⁸ אם שמיטה דאורייתא או דרבנן.

דרבנן

ט. לדעת רבי, שמיטה בזמננו נוהגת מדרבנן. הואיל ומדאורייתא שמיטה נוהגת רק בזמן שיובל נוהג. ומכיון שרוב ישראל אינם שרויין על אדמתם אין היובל נוהג⁹.

כבר בזמן בית ראשון משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה, בטלו יובלות מן התורה, ושמיטה אינה נוהגת מן התורה, כמו יובל דלא היה נוהג אלא בזמן שכל יושביה עליה¹⁰.

דאורייתא

י. לדעת חכמים¹¹ שמיטה אינה תלויה ביובל ולכן שמיטה בזמננו דאורייתא.

בזמן הזה

יא. דעת רוב הראשונים כשיטת רבי ששמיטה בזמן הזה דרבנן¹². רש"י, תוס', ריטב"א, רשב"א, רמב"ם, ר"ן ועוד, ע"י הערה.

יב. יש ראשונים הסוברים כחכמים, ששמיטה בזמן הזה דאורייתא. רמב"ן¹³, בעל העיטור¹⁴, סברת הכסף משנה בדעת הרמב"ם¹⁵, של"ה¹⁶, חכמת אדם¹⁷.

----- מקורות וציטונים ----- =

⁸ במס' גיטין לו. מ"ק ב:

⁹ ערכין לב: נלמד מהפסוק וקראתם דרוך בארץ לכל יושביה, ויקרא כה, י.

¹⁰ ערכין לב: מ"ק ב: רש"י ותוס' גיטין לו. רמב"ם פ"י מהל' שמיטה ויובל הל' ח'. מנחת חינוך מצוה פ"ד.

¹¹ גיטין לו.

¹² רש"י גיטין לו, ד"ה בשביעית בזמננו. וברש"י סנהדרין כו. ד"ה פוקו. ובריטב"א גיטין לו. רשב"א ר"ה יג. הואיל. ר"ן ע"ז ט. רמב"ם פ"י הל' ט. ר"ן גיטין כ. סמ"ג עשין קמ"ז. יראים סי' קס"ד [שמ"ה]. חינוך מצוה פד. מהרי"ט ח"ב סי' נב. מבי"ט ח"ב סי' סד. טור ריש סי' שלא. ב"י סי' שלא ד"ה ובשביעית.

להלכה

יג. כתבו בס' פאת השולחן¹⁸, הבן איש חי¹⁹ והחזון איש²⁰ שיש לסמוך שהוא דרבנן שזו דעת הרמב"ם, וכ"נ דעת הראב"ד. הגרימ"ט²¹ ובתשו' שבט הלוי²², אור לציון²³, אמרי יעקב²⁴.

חיוב נשים

יד. אנשים ונשים חייבות בכל מצות שמיטה, בין במצוות לא תעשה ובין במצוות עשה של שמיטה²⁵.

----- מקורות וציונים ----- =

¹³ ס' הזכות גיטין יח.

¹⁴ אות פ' פרוחבול.

¹⁵ הל' שמיטה ויובל פ"ט הל' ב ובפ"י הל' ט.

¹⁶ שער האותיות אות ק [קדושת האכילה] ד"ה ואלו הן.

¹⁷ שערי צדק פט"ו הל' א.

¹⁸ ס' כ"ג ס"ק כג.

¹⁹ רב פעלים ח"א, סו"י סי' י ד"ה אמנם כל.

²⁰ סי' ג ס"ק ח'. סי' כ"ה ס"ק י"ז י"ח.

²¹ ספר השמיטה פ"ג הע' 3.

²² ח"ט סי' ר"מ, עייער"ש בחילוקי הכס'מ פ"ד ' כ"ט, ופ"ט הל' ב' בדעת הרמב"ם אם הוא

דאורייתא או דרבנן.

²³ יו"ד ח"א סי' כ"ו

²⁴ סי' ג' שעה"צ ס"ק ה'.

²⁵ ס' החינוך מצווה פ"ד שנוהג בזכרים ונקבות, ובמנח"ח שם דן אי הוי מצות עשה

שהזמן גרמא, אם פירות שביעית לעולם בקדושתן גם בשאר שנים ולכן לא הוי זמן

גרמא. ומגמ' קידושין נ"ב, פירות שביעית הפקר, דאפקעתא דמלכא היא.

ובמצוה קי"ב מבאר המנח"ח מהריטב"א דנשים פטורות מ"ע שהזמ"ג במצות שבגופו,

עשה דעבודת הארץ הווי כשביית בהמתו, ונשים ג"כ מצוות על העשה כאנשים. ובס'

דרך אמונה פ"א בה"ל הראשון, מצוה לשבות.

פרק ג' מצות שביתת הארץ

טו. כתיב בתורה²⁶, ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לד', שדך לא תזרע וכרמך לא תקצור. את ספיה קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור.

מלאכות מהתורה

טז. בתורה מפורטות ארבע מלאכות²⁷, זריעה, קצירה בשדה, זמירה, בצירה בכרם.

יז. בדברי חז"ל אנו למדים שאסורות מהתורה גם, חרישה²⁸, וזריעת עצים²⁹.

מלאכות מדרבנן

יח. יתר מלאכות אסורים מדרבנן³⁰, כגון חפירה, זיבול, סיקול, הברכה, הרכבה, עידור, קירסום, השקאה, ריסוס.

----- מקורות וציטוטים ----- =

²⁶ ויקרא כ"ה ד' ה'

²⁷ מו"ק ב: אבות מלאכות אסר רחמנא בשביעית, תולדות לא אסר רחמנא וכו' מכדי זמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה וכו' למימרא דאחני תולדות מיחייב אאחרנייתא לא מיחייב רמב"ם פ"א הל' א' - י'.

²⁸ חרישה היא דאורייתא ואין לוקין עליו, מו"ק ג. רמב"ם פ"א הל' ב'ד'.

²⁹ מו"ק ג. מח' אמוראים חורש בשביעית אם לוקה. ובירושלמי כלאים פ"ח הל' א'. גם למ"ד אינו לוקה יש בחרישה איסור תורה משום ושבתה הארץ. רמב"ם פ"א הל' א'ד'. וברש"י שמות כ"ג י"א והשביעית תשמטנה, תשמטנה מעבודה גמורה כגון חרישה כגון חרישה וזריעה, רמב"ן שם. וברש"י ר"ה ב. ד"ה לשמיטין. תוס' סוכה מ: ד"ה אבקה, עיקר איסור עבודת קרקע כגון חרישה זריעה. עיי"ע תשו' רדב"ז ח"ה סי' קצ"ו. פאת השולחן סי' כ"ד. חזו"א שביעית סי' י"ח ג'.

³⁰ משנה שביעית פ"ב. רמב"ם פ"א הל' ג'

פרק ד' טיפול בגינות נוי

מלאכות דאורייתא

יט. מלאכות שאסורות בשנת השביעית מהתורה³¹, אסורות אפילו אם נעשות בכדי להציל האילן והפירות מנזק³².

אברויי אילנא

כ. מלאכות שאסרו חכמים, הן מלאכות להשביח הקרקע והאילן³³, אברויי אילנא.

אוקומי אילנא

כא. מלאכות מדרבנן, מותרות רק כשהן נעשות למנוע³⁴ קלקול ולקיים את האילן ופירות³⁵ אוקומי אילנא.

היתר מלאכה

כב. ומפני מה התירו מלאכות אלה, שאם לא ישקה, תיעשה הארץ מלחה³⁶, וימות כל עץ שבה³⁷.

----- מקורות וצינונים ----- =

³¹ מלאכות דאורייתא, זריעה, קצירה בשדה, זמירה, בצירה בכרם.

³² רמב"ם פ"א הל' י'. משנה מו"ק ב. משקין בית השלחין במועד ובשביעית ובגמ' מדייק איך משקין הרי השקאה מלאכה אסורה, אביי מיישב שהמשנה כרבי שמיטה בזמה"ז דרבנן, ולא גזרו במקום הפסד. רבא מיישב אפילו לרבנן שמיטה בזמה"ז דאורייתא, השקאה אסורה דרבנן. ובתש"ו מהר"ט ח"ב סי' נ"ב נראה שבזמה"ז שביעית דרבנן, מותר מלאכות דאורייתא במקום הפסד. אבל הבית הלוי ח"ג סי' א' סובר שאסור. חזו"א סי' כ"א ס"ק י"ז ד"ה וכיון.

³³ מו"ק ג: ע"ז נ: אברויי אילנא אסור. ברש"י אברויי, מחזיקו ומשביחו. וברבינו חננאל שם: גיזום שהוא חיתוך הזמורות להחליף אחרים תחתיהן להברות האילן ולהפריחו הוא ואסור. רמב"ם פ"א הל' ז'.

³⁴ ספק דבר האבד הוי כוודאי, מכיון ששקדו חכמים לחוס על ממונם של ישראל, חזו"א ט"ז בסוף הע' י"ד. הארץ ומצותיה פ"ג הע' 5.

³⁵ מו"ק ג: ע"ז נ: אוקומי אילנא ושרי, וברש"י אוקומי שלא יתקלקל מכמות שהוא, אבל אינו משביחו.

השקאה

כג. השקאת מים לזרעים ומטעים, היא תולדה של זריעה, ונאסרה על ידי חכמים בשביעית.

בית השלחין

כד. מותר להשקות בית השלחין³⁸, היינו שטחים – מטעים, הזקוקים להשקאה תדירה בעונות ידועות, ואם לא ישקום עלולים להתקלקל.

דשא

כה. כשנראה שהדשא 'צמא', והעלים מתבהרים או מצהיבים, מותר להשקות³⁹

ויסות כמות

כו. האחרונים מסתפקים האם יש לווסת את כמות ותדירות ההשקאה לכדי מניעת נזק ניכר לצמחים בלבד⁴⁰, או שניתן להשקות בכמות הרגילה⁴¹.

השקאה ממוחשבת

כז. בהשקאה על ידי מזמטרה ממוחשבת שמתוכנתת (כמו שעון שבת) לפני שמיטה, ניתן להשקות גם אם יהיה לרווחה⁴².

----- מקורות וציונים ----- =

³⁶ ברמב"ם פ"א הל' י' התירו השקאה כדי שלא תיעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה. חזו"א סי' ט"ז ד'. סי' כ"א י"ד.

³⁷ מו"ק ג. רמב"ם פ"א הל' י'. והחזו"א סי' כ"א ס"ק י"ז למד מלשון הרמב"ם שרק באופן מיתת העצים או הפסד משמעותי לפירות - הותרו מלאכות.

³⁸ משנה ריש מו"ק. היא שדה דצריך להשקותה תמיד, וההפסד גדול אם אינה משקה אותה. רמב"ם פ"א הל' ח'.

³⁹ חזו"א סי' ט"ו ס"ק י"ד.

⁴⁰ חזו"א סי' כ"א י"ז, שצריך לשקול כל מלאכה ולמעט במספר הפעמים ובכמות המלאכה ולעשות רק ההכרחי. ובחוט שני כתב שמנהג העולם לצמצם. והגריש"א מורה להשקות רק כפי הצורך לקיום.

⁴¹ בס' הלכות שביעית סי' א' ס"ק ע"ב ששמע מהפוסקים שמותר להשקות בית השלחין כרגיל, וכ"ה בס' חוט שני עמ' ק'.

ואם יש צורך להפעיל מחדש או לשנות התכנות בשמיטה, מותר רק לפי כללי מניעה מהפסד⁴³.

מי שטיפה בגינה

כח. מותר לשטוף ביתו אע"פ שהמים זורמים לגינה דרך מרזב, אין צורך להקפיד כשאינו מתכוון להשקאה⁴⁴.

מי כביסה

כט. וכן אין להקפיד ממלאכת שביעית, אם מים ממכונת כביסה נוזלים לחצרו.

נטילת ידיים

ל. יש להימנע מליטול ידיים במקום גידול צמחים⁴⁵, אבל מותר לאכול ולשתות בגינה⁴⁶.

מזגן

לא. אין להימנע מלהפעיל מזגן כשמימיו נוטפים בגינה⁴⁷, ויש שמחמירים⁴⁸.

----- מקורות וצינונים -----

⁴² כיון שמופעל מעצמו אינו נכלל בכלל שביית שדהו - הגריש"א. ובס' חוט שני עמ' ק"ד מחמיר בזה. שבט הלוי ח"י סי' ר' ובס' משנת יוסף ח"ג סי' ה'.

⁴³ הפעלת מערכת בנויה למלאכה, נחשבת כמעשה האדם עצמו.

⁴⁴ עי' חזו"א סי' י"ח ס"ק ו' וסי' י"ט י"ד שכשאינו מתכוון למלאכה וניכר שאין כוונתו לכך, מותר, וכאן ששטוף את ביתו כרגיל, מותר. משפטי ארץ פ"ד סעיף ל"ה. ואם ניחא לו במלאכה זו, דעת הגריש"א שאסור. בס' דרך אמונה פ"א צה"ל י"ח. ואם יש במים חומרי ניקוי, מותר. שזה מזיק לצמחים.

⁴⁵ תורת הלוי פ"ח ס"י. חוט שני פרק א' י'.

⁴⁶ אין צורך לחשוש משפיכת מים על הדשא.

⁴⁷ דהוי רק גרמא ככוח שני, כיון שאין כלל מים במזגן ורק ייווצרו בעת הפעלת המזגן. וכיון שהשקיה אסור מדרבנן ועוד שמוכחת כוונתו להשתמש במזגן ולא כדי להשקות הגינה. מבית לוי להגר"ש ואזנר, חוט שני ע' קכ"ו.

ויוכל להניח כלי או חתיכת אבן בסוף הצינור, בכדי שהמים יזלו ישירות לתוכו, ומשם לגינה.

ניכוש עשבים

לב. ניכוש עשבים נחשב למלאכה אסורה בשביעית⁴⁹.

כשמניעת ניכוש עלול לגרום לנזק, כגון עשבים החונקים את הצמחים⁵⁰, או שהצמחייה יוצרת מקום מרבץ לזוחלים שונים⁵¹, מותר לכסח את הדשא.

כיסוח דשא

לג. יש להימנע מכיסוח דשא בשנת השביעית⁵², ואם הדשא ירוק ומלא ומטרת הכיסוח רק לנוי, קשה למחות במקילין.

דשא סינטטי

לד. מותר לפרוס דשא סינטטי בחצר בשביעית, ועדיף שבשעת הכנת הקרקע יניח הדשא בסמוך, בכדי להימנע מחשיש מראית עין⁵³.

גיזום גדר חי

לה. גדר חי שענפיו מלאים וירוקים, נחלקו הפוסקים אם מותר לגזום⁵⁴, ואם ענפיו מפריעים למעבר, מותר לחתוך אותם⁵⁵.

----- מקורות וצינונים -----

⁴⁸ מפני שדבר שאינו מתכוון וניחא ליה, אסור בשביעית, הגריש"א. דרך אמונה פ"א צה"ל (ציון הלכה) ס"ק י"ח.

⁴⁹ מ"ק ג. ברש"י ניכוש דמעקר העיקרים מן הקרקע. ספר השמיטה פ"ג אות ב' ס"ק ד'. משפטי ארץ פ"ד כ"ג.

⁵⁰ חזון איש סי' כ"א י"ז.

⁵¹ במכתב מהחזון איש 'עישוב בשביל הנחשים במקומות שאין האילנות צריכים להעישוב וכו' אפשר להתיר וכשאר המקום הוא עומד לזריעה', הובא בהליכות שדה נ"ב. וכ"ה הגריש"א.

⁵² מ"ק ג. ד"ה כיסוח בעשבים שחותך הרעים מן הטובים, בס' השמיטה פ"ג אות ב' אוסר כיסוח דשא, ובס' שמיטה כהלכתה פ"א סי"א מצדד להקל בו, וכן לענין גדר חי שאין כוונתו להשבירו ולהצמיחו אלא לשם נוי בלבד, ומ"מ כתב דראוי לשנות בכלי אחר, וכן בגיזום מעט.

בס' משפטי ארץ פ"ד סי"ט הביא דעת המחמירים גם אם עיקר כוונתו לנוי, ולכן ראוי להימנע בשניהם. כ"ה בס' אמרי יעקב חכמת אדם סי' ג' שעה"צ קל"ג. וכתב שמ"מ קשה למחות ביד המקילים. ועי"ע שבט הלוי ח"ב סוס"י ר"ב משנת יוסף ח"א סי' זח"ט'.

⁵³ בעבודת קרקע בשמיטה חששו למראית עין כמו שמפורש במשנה פ"ג ופ"ד.

יישור עין

לו. אין לקשור או לתמוך בעין צעיר בכדי שיגדל ישר⁵⁶, אלא אם קיים חשש מנזק ניכר או שהעין יישבר⁵⁷.

כמות קטיף פירות

לו. מותר לקטוף⁵⁸ כמות פירות כמו שהוא רגיל לקנות לצריכת ביתו לכמה ימים⁵⁹. ויש שכתבו שיעור מזון שלוש סעודות⁶⁰.

קטיף פרחים

לח. מותר לקטוף פרחים בכדי להשתמש בהם ולקישוט, אבל לא בכדי לחזק או לעודד צמיחת ענפים חדשים⁶¹.

----- מקורות וציטונים -----

⁵⁴ בגיזום גדר חי יש שתי מטרות, לשפר נוי הגדר - הסביבה, ולעודד צמיחת ענפים חדשים, והרי גיזום לעודד צימוח אסור כבמס' מ"ק ג. אסרו כל עבודה שבשדה וכרם. אבל כיון שאינו מתכווין כלל לעודד צמיחה בגדר זה שענפיו מלאים וירוקים, ומעשה הגיזום הוא לסלק ענפים הבולטים, הרי זה דומה למש"כ במשנה פ"ד ה' מותר לקצוץ סדן השקמה בשמיטה, ואע"פ שיצמחו ענפים חדשים, כיון שאינו מתכווין לכך, שמיטה כהלכתה פ"א י"א. בס' ברית עולם שביעית אוסר לגזום והמיקל יש לו על מי לסמוך.

⁵⁵ חזו"א סי' י"ט ס"ק ט"ו ט"ז.

⁵⁶ מ"ק ג. אין מפסגין באילן, ברש"י, סומכים האילן שהוא רענן יותר מדאי. רמב"ם פ"א הל' ה', ובכס"מ שם מביא הרש"י כשהאילן הוא רך הרבה ויראים שמא יישבר - סומכין אותו. חזו"א סי' י"ז י"ט, שיש מלאכות שאסרו חכמים אפילו לאוקמי.

⁵⁷ ס' מצות הארץ פ' ל"ט ב'. ובס' משפטי ארץ הע' 57 מצרף שיטת הר"ן שם, שפי' מפסגין, שאילן שענפיו נוטים לכאן ולכאן, קושרים אותם כדי שיעלו למעלה ולא יכבידו על גוף האילן, ולא אסר תמיכת אילן העלול להישבר.

⁵⁸ קצירה ובצירה אסרה תורה, שלא לבצור כדרך הבוצרים, כ"ה בתורת כהנים. רמב"ם פ"ד הל' כב.

⁵⁹ משפטי ארץ פרק י"א סעיף ג'. והיינו שלא יקצור ולא יקטוף כמות גדולה, אלא כמות שרגיל להביא לתצרוכת ביתו לכמה ימים ובחזו"א סי' י"ב ו', וכל המשאיר בשדה ושיורו מוכיח עליו שאינו נוהג בעלות, אינו עובר בלאו, אבל לענין שבות שאסרו לאסוף הרבה שנראה כסחורה, לא מהני שיור. וראה עוד במעדני ארץ סי' ז' ס"ק א-ד'.

⁶⁰ ספר השמיטה פ"ג הע' 12 בשם הגר"ח ברלין שהשיעור שמותר לקצור הוא מזון שלש סעודות.

וישנה מדרך הקטיפה המקובלת, ויחתוך בשליש התחתון או עליון של הענף⁶².

ריסוס

לט. כשקיים חשש שהפירות ייזקו במידה ניכרת, מותר לרסס בחומרי הדברה⁶³.

עיטוף

מ. מותר לעטוף פירות בשקיות וכדו', בכדי למנוע מהפרי נזק והפסד ניכר⁶⁴.

ניקוי שדה

מא. אסור לנקות שדהו בכדי להכינו להרישה וזריעה דהווי תולדה דחורש⁶⁵.

ניקוי גינה

מב. מותר לנקות גינה או חצר מהצטברות לכלוך, כיון שניכר שמטרת האיסוף לשם נקיון⁶⁶.

----- = מקורות וציונים -----

⁶¹ במס' שבת ע"ג: הזומר וצריך לעצים חייב שתיים, אחת משום קוצר ואחת משום נוטע [על ידי הזמירה גורם לצמיחה חדשה]. משפטי ארץ פ"ד סעיף כ"ה.

⁶² משפטי ארץ פ"ד' כ"ה.

⁶³ משנה פ"ב ב' מעשנים עד ר"ה וברמב"ם פ"א הל' ה' ולא יעשן תחתיו כדי שתמות התולעת. חזו"א סי' י"ז י"ט מבאר שיש מלאכות שאסרו חכמים אפילו שהם לאוקמי, משום שנראות יותר עבודה או משום גזירת אברויי. הרידב"ז פ"א ה', אסורות אם הן באות להציל מנזקים שבאים בדרך הטבע כגון קור, חום, תולעים.

בדברי הרש"ס בירושלמי פ"ב ריש הל' ד' נראה שלדעת הבבלי נחלק בין עישון לאוקומי שמותר, ובין עישון לאברויי שאסור. וכ"ה בתשו' מהרי"ל דיסקין סי' כ"ז כ"ה. שבת הארץ קו"א סי' י' שאם התולעים מקלקלים את העץ, מותר לעשן וכ"ה הגריש"א.

בתשו' הר צבי או"ח סי' קל"ג שמפרש דברי הרמב"ם כשאין חשש לקיום האילן, ומניעת הגעת תולעת מותר, כמושיב שומר. ובס' הארץ ומצותיה עמוד ר"ה כ' שבלי ריסוס בחומרים כימיים, כמעט אין כל אפשרות לגדל פירות בארץ כיום, ומתיר לרסס. וכ"ה בס' ברית עולם סי' א' סעיף ל"ב.

⁶⁴ עטיפת פירות למנוע נזק נחשב לאוקומי ואע"פ שיתכן והוא בגדר 'עשיית בתים לצל', שאסרו, אבל למנוע נזק התירו. עי' משפטי ארץ פ"ה.

⁶⁵ משנה פ"ד, רמב"ם פ"א הל' ד' אסור לסקל הגינה.

ניקוי חצר- שטח

מג. היתה חצרו מגודלת בעשבי בר וקוצים, וברצונו להשתמש בה להניח חפציו, מותר לו לקצץ הענפים בכדי לנקות את השטח⁶⁷.
ועדיף שיעמיד חפצים ליד החצר, שמהם יהיה ניכר שאינו מתכוון לנטוע אלא להניח חפציו⁶⁸.
ויש שנמנעו לכתחילה מלעקור ענפים⁶⁹, אלא על ידי נכרי או בשינוי⁷⁰.

מחסן

מד. מותר לפנות גינתו מחפציו שאחסן שם, כיון שהכלים עומדים לפנותם⁷¹.

----- מקורות וציונים -----

⁶⁶ תשו' מנחת שלמה ח"א סי' נא י' הוכיח מדברי הירושלמי והרמב"ם פ"א הל' י"ז היתה בהמתו עומדת בתוך שדהו, מלקט ומביא לפניו שבהמתו מוכחת עליו וכו' וכן בעובדה שביתו בסמיכות לגינה מוכחת כוונתו לנקיון ולא לזריעה. מנחת יצחק ח"י סי' קט"ג. משפטי ארץ פ"ו ג'.

⁶⁷ תוס' שבת ע"ג: ד"ה זומר. רמב"ם פ"א הל' כ'. ועי' חזו"א סי' י"ט ס"ק י"ד ד"ה ויש, וס"ק ט"ו ד"ה פ"ד, אם אינו זומר עפ"י כללי הזמירה שמקובל לעשותם בכדי להשיג תועלת מירבית, אבל בכ"א יש איזו תועלת בזמירה זו, מ"מ מותר, כיון שאינו מתכוון לכך. ובוודאי באופן שמוכח שמנקה את השטח בכדי להניח חפציו, מותר. משנת יוסף ח"ב סי' ז' מתיר לעקור קוצים במקום שאינו מיועד לזריעה. ובס' משפטי ארץ פ"ו ע"ז, 7, שמותר אם כוונתו משום חשש סכנה או לנקיון.

ובס' הארץ ומצותיה פ"ג עמ' ר"ו: כשיש צורך להתקין שביל או דרך, מקום אחסנה וכדו', מותר לכרות עצי סרק וקוצים, ואף מעשה זה מוכיח את המטרה, עי' רידב"ז פ"ב ה"ח.

⁶⁸ במשנה שביעית פ"ג ג"ד'ה' ובפ"ד ד' מצינו כמה שחז"ל חששו במלאכות שביעית מפני מראית העין, לכן עדיף להעמיד חפצים שמהם יהא ניכר שאין כוונתו לזרוע שם.

⁶⁹ במשנה שביעית פ"ד ב', אי' דהוי מלאכה במחובר

⁷⁰ בתשו' מנחת יצחק ח"י סי' קט"ו מביא מכמה פוסקים להקל בשינוי או ע"י נכרי.

⁷¹ חזון איש סי' י"ט א', אם הוא דבר העומד לפנותו כמו כלי תשמיש נראה דאף איסורא דרבנן ליכא משום מסקל.

שכנים שאינם שומרי שביעית

מה. מי שגר בבית משותף, עם שכנים שאינם שומרי שביעית, ומטפלים בגינה בשביעית, אין לו להשתתף בהוצאות הטיפול בגינה⁷².
אם אינו יכול להימנע מתשלום, עדיף שיפקיר את חלקו בגינה⁷³.

תשלום להוצאות אחרות

מו. אם אינו יכול להתחמק מתשלום מיד, יאמר לממונה על ועד הבית שהכסף שנותן הוא בעד ההוצאות השונות שבבית ולא עבור הגינון⁷⁴.

----- מקורות וצינונים ----- =

⁷² שבט הלוי, ינכה מתשלום ועד הבית את הסכום של חלקו בטיפול בגינה, או שלא ישלם שנה זו כלל, ולשנה הבא ישלם כפול.

⁷³ תורת הלוי פ"ח י"א. דרך אמונה פ"א ס"ק ט'. אמרי יעקב, שיפקיר וא"צ בפני שלשה, עי' משנ"ב רמ"ו טו גבי בהמתו שנלקחה אל השר. ובשולחן שלמה עמ' ס"ה כתב מהגרשז"א שאין צריך להפקיר את חלקו בגינה, ואם הגינה גדורה, גם לא יועיל אם יפקיר

⁷⁴ אם אין אפשרות להשתמש מהתשלום כיון שהוא מעוגן בחוק ואפשר לכפות עליו את ההשתתפות, יש לשלמו כפי שמשלמים שאר מיסים, אף שמכספים אלו מבוצעים דברים האסורים עפ"י ההלכה, ובמקום שאי תשלום יגרום למריבה ומחלוקת, יש לשלמו מפני דרכי שלום. ובכה"ג ראוי שיגיד בפני השכנים שהוא משלם עבור עבודות המותרות בלבד כגון נקיון הגינה וכו' שולחן שלמה עמ' ס"ה.

פרק ה' עציצים

עציץ בחצר

מז. צמח שגודל בעציץ שעומד בחצר, נחשב שגודל בקרקע⁷⁵.
וכן כשגודל בעציץ שעומד במרפסת לא מקורה, על אדן החלון מבחוץ, ובכל מקום תחת כיפת השמים.

עציץ במבנה

מח. עציץ שעומד בתוך מבנה, דנו בירושלמי אם מותר לזרוע בו⁷⁶.

גדר בית

מט. בהגדרת בית, נחשב כל מקום מקורה מוקף מחיצות בגובה עשרה טפחים⁷⁷.

מרפסת מקורה

נ. מרפסת לא מקורה, דינה כחצר, ומרפסת מקורה דינו כבית, גם כשהתריסים פתוחים⁷⁸.

קוטר הנקב

נא. גדר עציץ נקוב הוא אם יש בעציץ, נקב בקוטר עד שני מילימטר⁷⁹.

----- = מקורות וצינונים -----

⁷⁵ אם העציץ נקוב, נחשב לגידולי קרקע מדאורייתא, כ"ה במשנה דמאי פרק ה' י'. שבת צ"ה. עוקצין פ"ב י'. רמב"ם הל' תרומ' פ"א הל' כ"ג, ובס' השמיטה פ"ג הע' ו'. חזו"א סי' כ"ב א' שנקוב דאורייתא. וראה עוד במנחת שלמה סי' קמ"א סי' מ', אי גם זריעה בעציץ נקוב נחשב לדאורייתא.

עציץ שאינו נקוב נחשב לגידול קרקע מדרבנן, רמב"ם הל' תרומות פ"ה הל' ט"ז. וכ"מ רדב"ז ברמב"ם הל' שמיטה פ"א הל' ו'. חזו"א סי' כ' ס"ק ה', סי' כ"ב ס"ק א'.

⁷⁶ ירושלמי ריש מש' ערלה פ"א הל' ב' אם בית יש לו דין שביעית, הואיל והתורה אמרה (ויקרא כה ב-ד) 'שדך' ובית אינו בכלל שדה, או שנאמר שגם בבית נוהגים דיני שביעית, מפני שנאמר גם ושבתה הארץ שבת לד', והיתה שבת הארץ, ובית בכלל 'ארץ'. בפני"מ שם מסתברא דספיקא לחומרא. וכ"ה בתורת הארץ פ"ו כ"ה. ובפאת השולחן הל' שביעית סוס"י כ' דהרמב"ם והאחרונים הכריעו דשביעית בזמה"ז מדרבנן ולפי"ז האבעיא לקולא. ובחזו"א סי' כב א' דעיקר הספק בדאורייתא אזלינן לחומרא.

⁷⁷ חזו"א סי' כ"ב א'. ובתשו' מנחת יצחק ח"י סי' קט"ז.

⁷⁸ משנת הגרי"ש, חזו"א סי' כב ס"ק א'.

עציץ מחרס

נב. עציץ עשוי מחרס, ואינו נקוב, יש אומרים שדינו כנקוב.⁸⁰

חומר ריצוף

נג. חומר ריצוף בבית, נחלקו הפוסקים אם חוצץ⁸¹, בקומת קרקע, או גם בשאר קומות⁸². ואם הבית מרוצף בגרניט או שיש, דינו כאינו נקוב.⁸³

עציץ בקומת קרקע

נד. עציץ נקוב שנמצא בבית בקומת קרקע שרצפתו צמודה לקרקע, דינו כגינה, ויש לחשבו לאינו נקוב, רק כשיש חציצה בינו ובין הרצפה.⁸⁴

----- מקורות וציונים ----- =

⁷⁹ במס' שבת צ"ה: שיעור נקב בעציץ, כדי שורש קטן. והחזו"א שביעית כב א' ששיעורו קטן מאוד, בס' שולחן שלמה עמ' ק"ב ובמשנת יוסף ח"ג סי' ד', שיעורו קוטר של שני מילימטר נחשב שיעור שורש קטן. ועיי"ע בתשו' מנחת יצחק ח"ח סי' צ"ב. בס' אמרי יעקב שקוטר מילימטר אחד נחשב לכונס משקה, בס' דרך אמונה פ"א צה"ל ק"ז מהגר"ש"א שהשיעור לאינו נקוב הוא מילימטר אחת. בתשו' אבן ישראל ח"ח סי' כ"ח כתב דשיעורו לכה"פ סנטימטר אחד.

⁸⁰ חזו"א סי' כ"ב ס"ק א'. תורת הלוי פ"ז סעיף ז'. משפטי ארץ פ"ח הע' 11.

⁸¹ בס' מנחת שלמה חא סי' מא, שאם מונח בקומת קרקע מרוצף, דינו כנקוב. כיון שהמרצפות מאוחדות עם הקרקע, תחתיהם הוא יונק מעט מהקרקע. וכן דעת השבט הלוי ח"ו סי' קס"ז וח"ז סי' קפ"ד כיון שהמרצפות עשויות ממלט, לכן יש יניקה.

אבל דעת החזו"א סי' כ"ב ס"ק א' ד"ה ובין, שזריעה על גבי רצפה של אבן חוצץ מהקרקע.

⁸² תשו' שבט הלוי ח"ו סי' קס"ז שגם בקומות עליונות בבית מרוצף דינו כנקוב, והגר"ש"א מובא במשפטי ארץ פ"ח הע' 6 כיון שמשווה לדעת הרא"ש (כלל ב' ד') בתרו"מ בכרם הנטוע על חול המונח על גג, והמרצפות עשויות מלט שמעורב בהן הרבה חול.

אבל דעת הברית עולם (שבת מלאכת קוצר אות טו) שמרצפות שלנו חוצצות בכל ענין.

⁸³ בס' משפטי ארץ פ"ח הע' 6 כתב: כשהרצפה מרוצפת בשיש, לדעת החזו"א איש נחשב הדבר כאינו נקוב בין בקומה גבוה ובין צמודה לקרקע (גם לגבי אילנות) וכל זה כשאריחי השיש צמודים זה לזה ואין ריווח ביניהם.

ובימינו, במרצפות גרניט ושיש שאינם מורכבים מחול כלל, וגם בצידיהם מודבקים בדבק וכל שכבת הרצפה אטומה, ייחשב כאינו נקוב.

בקומה גבוהה

נה. עציץ נקוב שנמצא בבית מרוצף בקומה שנייה, או שנמצא ע"ג רצפה מוגבהת ע"י עמודים, דינו כעציץ שאינו נקוב, כיון שהרצפה הוצצת בין העציץ ובין הקרקע שמתחת לבנין⁸⁵, והמיקל גם לזרוע ולשתול בו, יש לו על מי לסמוך⁸⁶.

נו. ויש הסוברים שדווקא אם העציץ שבבית אינו נקוב, אין בו קדושת שביעית ומוותר לזרוע בו ולהשקותו בשביעית⁸⁷.

חציצה פלסטיק

נז. לכן, אם העציץ אינו נקוב, או נקוב והניח צלחת זכוכית או פלסטיק או כל דבר שחוצץ תחתיו, אין בעציץ קדושת שביעית⁸⁸.

נח. יש נוהגים להימנע מלנטוע, גם בעציץ שאינו נקוב הנמצא בבית⁸⁹, אבל השקאה מותר⁹⁰.

----- מקורות וציונים -----

⁸⁴ במנחת שלמה סי' מ"א אות ב' כתב שעציץ נקוב המונח על סלע או על מרצפת הבית הצמודה לקרקע, דינו כעפר המונח על הסלע שדינו כקרקע. ואע"פ שמבואר במס' גיטין כ"ב. שסלע מונע יניקת שושים מאדמה שמעברו השני, מ"מ יתכן שיש מעט יניקה גם דרך הסלע וכמות זו מספיקה להחשיב את מה שבעציץ כעפר המונח ע"ג סלע. ובס' הארץ ומצותיה עמ' קצ"ד הע' 13 : מוסרים כי מרן החזו"א הורה למעשה שרצפה צמודה לקרקע דינה כאדמה ממש.

⁸⁵ מנחת שלמה סי' מ"א אות ב'. מעדני ארץ שביעית סי' ה' אות ב'. ברית עולם שבת, מלאכת קוצר אות ט"ו. משפטי ארץ פ"ח ד'.

⁸⁶ חזון איש סי' כ"ב ס"ק א', אחרי שכבר הורה זקן הפאת השולחן (סי' כ' ס"ק נ"ב) להקל אף בזרוע בבית, המיקל בעציץ שאינו נקוב בבית, יש לו במה לסמוך. משפטי ארץ פ"ח ד'.

⁸⁷ סדר השביעית מהרה"ח ר"ז שפירא תשי"ב. משפטי ארץ פ"ח סעיף ד'.

⁸⁸ החזו"א סי' כ"ב ס"ק א' ד"ה ובין, כתב שבעומד על רצפת אבן, אינו יונק. הגריש"א בקובץ תשובות ח"א סי' רל"ב שאם הרצפה מכוסה בפיו. סי. אפשר להקל, אך בטון ומרצפות העשויות מחול וחצץ, אינם חוצצים. תשו' שבט הלוי ח"ו סי' קס"ז..

⁸⁹ תשו' מנחת יצחק ח"ר סי' קט"ז, שמביא דברי החזו"א סי' כ"ב ס"ק א', היקל לצורך השעה. ובתשו' משנת יוסף ח"ג סי' ג'. בתשו' שבט הלוי ח"ו סי' קס"ז החמיר גם בקומה גבוהה שדינו כנקוב. וכן דעת הגריש"א אלישיב משפטי ארץ פ"ח הע' 6.

העברת עציץ לגינה - מרפסת

נמ. אין להעביר עציץ מהבית לגינה או למרפסת שאינה מקורה, או להסיר תקרה מחדר מקורה⁹¹.

ניכרת כוונתו

ס. אם ניכר שמטרתו אינו לשיפור הצימוח, כגון שמסיר תקרה כדי לעשות שם סוכה, או מעביר הצמח לנקות המקום, מותר⁹², ויש מסתפקים בזה⁹³.

מחנות לבית

סא. מותר להעביר עציץ נקוב מהחנות לבית⁹⁴, וי"א שצריך לעוטפו בנילון וכדו' בכדי שייחשב לעציץ שאינו נקוב בשעת ההעברה⁹⁵.

גרעין במים

סב. זריעה במים מותרת בשביעית ולכן מותר להניח גרעין אבוקדו במים⁹⁶.

----- מקורות וציונים -----

⁹⁰ השקאה היא מלאכה דרבנן, וגם יש הכרח להשקות כי אין לעציץ מקור מים אחר, ובלי השקאה הצמח יפסד וכמ"ש הרמב"ם פ"א י'.

ראה שבט הלוי, משנת יוסף ח"ג סי' ג'. דרך אמונה פ"א צה"ל ס"ק ק"י. החזו"א התיר בעציץ שאינו נקוב בבית להשקות בלי הגבלה.

⁹¹ חזו"א סי' כ"ב א'. מנחת שלמה ח"א סי' מ"א א' ג'. ומשום שהעברתם למקום שמש ואוויר מועילה לצמיחתם.

⁹² הגרשז"א בתשו' מובא במשפטי ארץ פ"ח הע' 40.

⁹³ עיי"ש במשפטי ארץ שבסדר שביעית שיצא במחיצתו של החזו"א כתוב שאסור להוציא עציץ למרפסת שאינה מקורה ומשמע אפילו אם אינו מתכוון לתועלת הצמח.

⁹⁴ בס' מנחת שלמה ח"א סי' מ"א מסתפק בענין זה, אבל בתשובה ביקש לפרסם דעתו שמותר כיון שאינו אלא איסור דרבנן, תולדות זורע ואינו מתכוון לחיבור הצמח לקרקע בשעה שמוציאו מהחנות ומעבירו דרך העברה בעלמא. ומביאו בס' משפטי ארץ פ"ח סעיף י"ג.

⁹⁵ דעת הגריש"א שאסור להפוך עציץ שאינו נקוב לנקוב, אפילו דרך העברה בעלמא ואפילו כשאינו מתכוון לתועלת שבכך. הליכות שדה חוב 48. משפטי ארץ פ"ח הע' 42.

גידולי מים

סג. עציץ או כלי שמכיל מים וגדלים בו צמחים⁹⁷, יש שמתירים לזרוע בו ולעשות בו כל המלאכות⁹⁸.
ויש שסברו שמכיוון שהמים מכילים חומרי צמיחה, אין הבדל בין עציץ מלא עפר לבין עציץ מלא מים⁹⁹.

מצע מנותק

הגדרת חממה

סד. בחממות, קיימת שיטה של גידול ירקות ב"מצעים מנותקים" מזהקרקע.
החממה בנויה כמבנה סגור, עם קירות בגובה של לפחות י' טפחים¹⁰⁰. שאר הדופן מורכבת מרשת בצפיפות של 50 מ"ש, המונעת חדירת חרקים. החממה מכוסה ביריעות פלסטיק אטום [פוליאטילן], והינה בלתי חדירה לגשם וטל, ומקטינה את כמות האוויר והשמש בחממה לכדי חמישים אחוז.

מצע מנותק

סה. דרך הגידול הוא, שבתוך מבנה של חממה, מעמידים משטחים, היינו משטח גדול ממתכת פח מגלוון, או בטון מכוסה בחומר אטום למים, כמו יריעות פוליאטילן עבות.

----- = מקורות וציונים -----

⁹⁶ רמב"ם פ"א הל' ו' שורין את הזרעים בשביעית כדי לזרעם למוצאי שביעית, ובשביעית המצוה הוא שביתת הארץ, וגידולי מים אינם קרקע. ומותר אע"פ שמוצאי שורשים, תורת הלוי פ"ז סעיף י"ח.

⁹⁷ גידולי מים, הידרופוניקה, הינה שיטה לגידול דגן וירקות במצעים הכוללים מים ללא אדמה. בשיטה הזאת נותנים זרעים על רשתות שמתחתן יש מים. למים מוספים חומרי הזנה המצויים בדרך כלל באדמה, מינרלים וחלבונים המאפשרים התפתחות הירק.

⁹⁸ ס' השמיטה עמ' צ"ח, כיון שאינו זריעה באדמה. אז נדברו ח"ד סי' נ"א. תש' נחפה בכסף יו"ד סי' ה'. תש' שדה הארץ ח"ג יו"ד הל' שמיטה כ"ח. שבט הלוי שיעורי שביעית פ"א ס"ק ל"ח דזריעה במים גרידא, אין איסור רק אם יש בו חומרי צמיחה.

⁹⁹ תש' מהרי"ל דיסקין סי' כ"ז א'. הר צבי זרעים ח"ב סי' ל"א. וראה עוד בס' דרך אמונה פ"א צה"ל ס"ק ק"י שהחזו"א הורה להקל בגידולי מים שבבריכות [דהוי כעציץ שאינו נקוב] תחת גג ומחיצות לזרוע שם, וכ"כ בס' ה"ו עמוד מ"ז בשמו. עי"ע מנחת שלמה תניינא סי' קכ"ג אות ה'.

¹⁰⁰ 98 ס"מ לדעת החזו"א, ו80 ס"מ לדעת ר' ח"נ

המשטח מוגבה בגובה מסוים מהקרקע. המשטח צריך להיות נקי מאדמה או עפר שראוי לזריעה.
בכדי ליצור ניתוק מוחלט בין הצמח לקרקע, פורסים על כל שטח החממה, שתי שכבות של יריעות פלסטיק עבה.
העציצים שבהם זורעים את הגידולים, הם 'עציץ שאינו נקוב', עשויים מפלסטיק אטום.
גודלם פחות מארבעים סאה = 330 ליטר (לדעת רבי חיים נאה) וכך נחשב לכלי המיטלטל, ולא קבוע מחמת גודלו.

חממה כבית

סו. בעצם הגדרת חממה כבית, חלוקות הדעות.
יש מתירין, כיון שהחממה, אכן מונעת קור מהגידולים, אבל מונעת גם אוויר, גשם, טל ושמש, וזוהי היא לרועץ לצמחים, מותר לגדל בה במצע מנותק בשביעית¹⁰¹.

יש מחמירין, כיון שחממה אינה נחשבת ממש כבית¹⁰².

שימוש במצע מנותק

סז. יש מתירים בצירוף כמה נתונים, כשגידולי החממות הם במטרה להישמר מתולעים, וגדלים על מצע מנותק, וימכור את העציצים לנכרי¹⁰³, והנכרי יבצע את העבודות¹⁰⁴.

----- מקורות וציונים ----- =

¹⁰¹ דעת הגרש"א תשו' מנחת שלמה ח"ג סי' קנ"ח. מובא בס' שולחן שלמה עמ' ק"א שאם דרך גידול רגיל בחממות, בוודאי נקרא שדה, אבל גידול על גבי מצע מנותק הנמצא בתוך חממה, מותר. תשו' אבן ישראל ח"ח סי' ע"ד. תשו' ישועת משה ח"ד סי' י"ב.

¹⁰² תשו' מנחת יצחק ח"י סי' קט"ז החמיר בזה. בס' חוט שני פ"א הל' א', שבית אינו כשדה מפני שאינו מקום גידול, אבל בית שנעשה כדי להועיל לגידול - אינו מבטל הגדרת שדה, עי' חזו"א סי' כ' ס"ק ו' בהגדרה של בית.
ודעת הגריש"א המובא בס' משפטי ארץ פ"ז, שאפילו אם חממה אינה נחשבת לשדה, אבל כיון שזה דרך גידולו יש להחמיר. שבט הלוי ח"ח סי' רמ"ו רמ"ז וח"ט סי' רמ"ז. דרך אמונה פ"א ס"ק נ"ו.

¹⁰³ אם ימכרו לנכרי את העציצים, ומכוון שהינם עציצים המיטלטלים, פחות מ40 סאה, אין זה דומה להיתר מכירה, אלא כמכירת כלי, משנת הגרי"ש פ"ד הע' מ"ט. תשו' שבט הלוי ח"ח סי' רמ"ו.

פרק ו' אוצר בית דין

מקור התקנה

מקור תקנת אוצר בית דין הוא בתוספתא שביעית פ"ח ה"א: בראשונה היו שלוחי בית דין יושבים על פתחי עיירות, כל מי שמביא פירות בתוך ידו, נוטלין אותן ממנו ונותנים לו מהן מזון שלש סעודות והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר.

ובהלכה ב' בתוספתא: הגיע זמן תאנים, שלוחי ב"ד שוכרים פועלין ועודרים אותם ועושים מהם דבילה, ומכניסים אותן לאוצר שבעיר. וכן המשיך הסדר בענבים וזיתים.

ומחלקין מהן ערבי שבתות, כל אחד ואחד לפי ביתו. הרמב"ן בפ"י לתורה (ויקרא כה, ז). מביא דברי המכילתא וכותב: ועשו להם תקנות מדבריהם, בראשונה היו ב"ד עושין אוצר בכל עיר ועיר וכו' ודורכין ומוסקין בגת ובבית הבד כדרך שאר השנים ונותנין לאוצר שלהם וכו' וכל זו התקנה והטורח של ב"ד מפני חשד שלא יבואו לעכבם או לעשות מהם סחורה. וכן הר"ש במשנה שביעית פ"ט ה', מבאר את המשנה עפ"י התוספתא והרש"ס בירושלמי שביעית פ"ט ה':¹⁰⁵

מטרת התקנה

מטרת התקנה, כפי שכתבו התוספתא והרמב"ן, היתה שאנשים לא יאספו הרבה פירות ויעשו מהם סחורה, וגם היות ופירות אוצר בית דין אינם חייבים בביעור, לא יעברו אנשים על מצות ביעור פירות שביעית.

----- מקורות וציטוטים ----- =

¹⁰⁴ משנת הגרי"ש פ"ד הע' מ"ט. משמרת השביעית פ"ד סעיף ד' ובהע' מהגרי"ש"א להקל באופן שהחממות הן לצורך נקיון מתולעים וגדלים הגידולים במצע מנותק, ומוכר את העציצים לנכרי, והעבודות יהיו נעשות ע"י נכרי. ובפרט שאם גדלים במקום שלא כבשוהו עולי בבל - מדינא מותר בכל תנאי לחד מהתנאים שהוזכרו, ולחומרא יעשו כל התנאים ואז ההיתר מרווח בשופי. להורות נתן ח"י סי' ע"ה – ע"ח. בס' שולחן שלמה עמ' ק"ב כתב לציין שדעת הגרש"א והגרי"ש"א שאין נפק"מ אם החממות נמצאות בגוש קטיף או במקום אחר, ובתנאים הנזכרים מותר בכל מקום.

בתשו' שבט הלוי ח"ח סי' רמ"ו, בהצטרף כמה קולות למעשה, זריעה בתוך הבית, שביעית בזמה"ז דרבנן. עציץ שאינו נקוב, ספק בגוש קטיף – עזה אם נתקדש בקדושה שניה, מלאכה ע"י גוי, למכור את העציצים.

¹⁰⁵ וכ"ה ברבא"ד על תו"כ, תשו' הרשב"א פסחים נ"א בשם רבו, רשב"ש סי' רנ"ח. וכ"ה בפאת השולחן סי' כ"ז ב"י ס"ק ג'. ערוך השולחן זרעים סי' כ"ז. רידב"ז. חזו"א סי' י"א ז'.

ובס' תשובות והנהגות¹⁰⁶ דהבית דין חוששין שכל העם ילקטו יותר מדאי שלא כדין, או שלא יגיע לכל אחד כראוי.

גדולי רבני ירושלים, משנת עת"ר תקנו אוצר בית דין¹⁰⁷, שמטרתו לאפשר אספקה שוטפת של פירות לצורך הציבור, ואינו פועל למטרת מסחר. ומאז ועד היום הצורך באוצר בית דין גדל, מפני שבימינו השדות רחוקים מהערים ולרוב האנשים אין יכולת להגיע לשדה וללקוט פירות בעצמם, ובסדר זה בית דין באמצעות שלוחיו, יאסוף הפירות ויחלקם לציבור.

התנגדות לסידור אוצר בית דין

יש שהתנגדו לסידור של אוצר בית דין בשביעית¹⁰⁸ מפני שהרמב"ם לא הביא דברי התוספתא ולכן אינם להלכה.

וכן טענו נגד גביית הוצאות פעולות בי"ד ממקבלי הפירות וכו' שבזמנים קדומים היו לבית דין מקורות מימון לכל פעולותיהם, ובכלל זה גם חלוקת פירות בשביעית, בשונה מימינו.

ועוד שבשנת עת"ר התנו ה בד"ץ שהבצירה רק ע"י נכרים בשינוי, ושימכרו רק בסכום מועט לכסות שכר הלקיטה והולכה בכדי שלא יהא נראה כמכירה אלא חלוקה, וכן שימכרו רק מעט לכל אחד כדאי בתוספתא, וגם הקפידו מלמכור במשקל ובמנין.

ולכן בירושלים עיה"ק נמנעים מלסדר אוצר בית דין, ורק לצורך גדול, כגון אתרוגים שאין נכרים שמגדלים אותם.

למעשה בזמננו מסדרים אוצר בית דין ברוב המקומות בארץ ישראל.

סדרי אוצר בית דין

בסידור זה של אוצר בית דין, הסדר הוא:

בעלי פרדסים מוסרים שדותיהם לאוצר בית דין ובכך מונעים חששות איסור שונים בשביעית, כקצירה כדרכה, איסור סחורה וכו'.

----- מקורות וציטונים ----- =

¹⁰⁶ תשובות והנהגות ח"ג סי' תנ"א

¹⁰⁷ בשנת תר"ע, ער"ח אייר חתמו ה בד"ץ הישן דעיה"ק ירושלים בראשות הגר"ח ברלין והגר"ח זוננפלד, על שטר אוצר בית דין לבעל הפרדס הר"ר צבי הירש קאהן ממושב רחובות.

¹⁰⁸ ראה רדב"ז פ"ז ה"ג שהרמב"ם השמיט התוספתא לפי שאינה הלכה, א"נ שאינה אלא בראשונה שהיו שם ב"ד אוצרין ומחלקין. שמיטה כהלכתה פ"ג הע' טז. ובס' מנחת ירושלים מבוא לפרק ט'. תשו' משנת יוסף ח"ג עמ' נ"א.

בעל השדה מעמיד שדהו לרשות בית דין, ובית דין ממנים שליחים לטפל בפרדס. ומכוון שבעל הפרדס מכיר את שדהו יותר טוב מאחרים, לכן בדרך כלל ב"ד ממנה את בעל הפרדס לשמש כשליחם, ובעל השדה ופועליו מקבלים שכרם הקצוב כשלוחי בית דין.

חישוב מחיר

בעוד שבזמננו, בשנה רגילה, מחיר תוצרת בשוק נקבע לפי המשוואה של היצע וביקוש, ואינו מתחשב רק עם הוצאות שהיו למגדל, הרי שבאוצר בית דין, כל ההוצאות הכרוכות בגידול הפירות, כגון פועלים, חומרים שימוש בכלים, אריזה, שיווק וכו' מחושבות על ידי בית דין, המחלק את ההוצאות וגובה אותן ממקבלי הפירות.

וכך, התשלום שמשלם הקונה, אינו עבור הפרי עצמו, אלא הוא בעצם השתתפות בהוצאות הקשורות בגידול וטיפול בפרי¹⁰⁹.

בי"ד חשוב

סח. ראוי שיהיה בית דין חשוב, לטובת הציבור¹¹⁰.

שטר העברה לבי"ד

סט. הונהג שבעלי השדות – פרדסים כותבים בשטר שהם מעבירים לבית דין את השדה¹¹¹.

עבודות בי"ד

ע. מותר לשלוחי בית דין לקצור ולקטוף ולעבד את הפירות כדרך כל השנים¹¹².

----- מקורות וציונים -----

¹⁰⁹ ונציין את דעת הגרמ"ש בס' תשובות והנהגות ח"ג סי' תנ"א, שחייב בעל השדה קודם, להפקיר את שדהו בפני ג' לקיים והשביעית תשמטנה ונטשתה, ואח"כ בי"ד זוכין לטובת העם ומעמידין אנשים למלאכות השדה ותשלום עבור הוצאות הוא מכוח בי"ד שבידם לחייב ממון לתקנת העיר כמו מיסים. ולכן הבי"ד הוא רק של העיר, ובי"ד מפורסם מחייבין בא"י כולה וכו'.

¹¹⁰ שביעית כהלכתה פ"ג מהר"ש פ"ה דמעשר שני משנה ד'. ולפי"ד הגר"מ שטרנבוך חייב להיות בי"ד חשוב ומפורסם, עי' הערה קודמת.

¹¹¹ בעוד שבעל השדה מטפל בשדהו מטעם בית דין, יהא ניכר מהכתב שהשדה נמסרה לבית דין, שבתות שנים פי"ז הע' 40.

¹¹² רמב"ן ויקרא כ"ה ז'. חזו"א סי' י"ב ס"ק ר' ד"ה ומהא.

חלוקה במידה ומשקל

עא. שלוחי בית דין רשאין לחלק את הפירות לפי משקל, מידה ומספר¹¹³.

תשלום הוצאות

עב. בית דין רשאי לגבות כסף מלוקח פירות, בכדי לכסות הוצאות שנגרמו עבור גידול הפירות, ונחלקו האחרונים מה ניתן להכליל בחישוב ההוצאות¹¹⁴.

עלות נמוכה

עג. ראוי שפירות אלה יעלו פחות מפירות של שאר השנים¹¹⁵.

אין הכסף קדוש

עד. כסף זה אינו קדוש בקדושת שביעית¹¹⁶.

----- מקורות וציטונים -----

¹¹³ דרך אמונה פ"ו ס"ק י"ט. משפטי ארץ סופי"ג.

¹¹⁴ לדעת הגריש"א ניתן לגבות גם הוצאות ההשקאה והלאה, במכתב בענין אוצר ב"ד כתב: לפני שהוא משקה את פרדסו יציע הדבר לפני ביה"ד, וביה"ד ימנה אותו כשלוחם להוציא הוצאות על המים, ואח"כ יגבה מהפירות וכמו ששנינו בתוספתא פ"ח הל' ב' דשביעית, מובא בס' פירות שביעית פ"ט הע' טו. ובס' חוט שני. דרך אמונה פ"ו ס"ק י"ט.

אבל בתשו' מנחת שלמה ח"ג סי' קל"ב טז, להתיר רק מעבודת הקטיפ, ובס' שולחן שלמה עמ' רי"ז: אין ב"ד יכולים לחשב בהוצאות בעל השדה את שכר הכשרת הקרקע, הזריעה, ההשקאה והזיבול ובס' תשובות והנהגות ח"ג סי' תנ"א שמה שבעה"ב היה צריך להוציא בלא"ה לקיים האילן כהשקאה וכדו', בית דין לא משלמים, רק בהפקיר בעה"ב שדה והפרי לא מתקיים, בזה משלם ב"ד מה שנוגע להצלת הפרי, ומקבלן כמיסים.

¹¹⁵ בס' קובץ איגרות החזו"א ח"ב סי' ע"ג: חובתנו שיהיו מעשינו מכריזים על קיום התורה ולפרסם קיום מצותיה. כאשר חושב את המחיר כבכל שנה, משכח את ענין מצות שביעית, אחת היא לי אם הטורח מרובה או פחות, ובלבד שיהא ניכר. מביאו משפטי ארץ פ"כ הע' 9. דרך אמונה פ"ו ס"ק י"ט. קו' נר ים סעיף קס"ג.

בס' משנת יוסף ח"ג סי' מ', מציין שלפעמים המחיר יקר יותר, מפני שבכל שנה שיש תחרות בין הסוחרים, מוכרים לפעמים יותר זול ומתאזנים ביבול או עונה אחרת, אבל אוצר בית דין אין בידו לפעול בצורה הזאת.

¹¹⁶ התשלום הוא השתתפות בהוצאות הבית דין ולא תשלום עבור הפירות, שביעית כהלכתה פ"ד.

ביעור

עה. פירות שהם ברשות אוצר בית דין – במחסנים, אינם חייבים בביעור והרי הם מופקדים¹¹⁷.

ביעור לוקח פירות

עו. הלוקח פירות מאוצר בית דין לאחר זמן הביעור, אינו צריך לבערם¹¹⁸.

הפקרת שדה

עז. שדה שנמסר לאוצר בית דין, אין יכולת לעכב אנשים מלהיכנס לשדה וללקט פירות¹¹⁹, והבי"ד יכולים לדרוש מהמלקט, סכום השתתפות בהוצאות¹²⁰.

נעילת שער ושלט

עח. אם חושש שיכנסו אנשים או בעלי חיים ויזיקו לעצים או לפירות, יכול לנעול השער, ויתלה שלט בולט שהפירות הפקר ויכול לקבל מפתח במקום פלוני¹²¹.

----- מקורות וציונים ----- =

מפי השמועה למדנו שבבני ברק הונהג להתנות בנוסח כתב השליחות, שבעת שהקונה מכניס את הפירות בשקית, קונה מיד את הפירות שבידו וכבר התחייב בתשלום, וכשמשלם אח"כ הוא בגדר של פרעון חוב, ובזה אין חשש של דמי שביעית.

¹¹⁷ רמב"ן ויקרא כ"ה ז'. חזו"א סי' י"א ס"ק ז' ד"ה אם ד"ה במש"כ.

¹¹⁸ משפטי ארץ פ' י"ג סעיף ג', ככל הלוקח פירות אחר שקיימו בהם מצות ביעור.

¹¹⁹ חזו"א, מפי הרב פלס, שלא מצאנו שבית דין יכולים לעכב. משפטי ארץ פ"י הע' 10. שולחן שלמה עמ' רי"ח, בית דין מחויב אף הוא במצוות התורה, ואין בי"ד ראשי למנוע מאף אחד לקחת מהפירות שהופקרו ע"י התורה.

¹²⁰ משנת יוסף ח"ב סי' י"ח. ובס' פירות שביעית מביא כן משם הגר"נ קרליץ והגר"ח קנייבסקי דרך אמונה פ"ו ס"ק י"ט. אדם שלקח אתרוג מפרדס שבטיפול אוצר בית דין ונתבע לשלם עבור ההוצאות והוא מסרב לשלם, אינו יוצא ידי"ח המצוה שהרי הוא גזלן, פירות שביעית פ"ט אות כ"ה.

¹²¹ עי' רמב"ם פ"ד הל' ל'. חזו"א סי' י"ד ס"ק ד'. מבית לוי פ"ז סעיף ג'. משפטי ארץ פ"י הע' 9.

פרק ז' ועד השמיטה

מנהג ארץ ישראל

עט. מנהג ארץ ישראל כדעת הבית יוסף¹²² שאין קדושת שביעית בפירות נכרי,¹²³ ולכן ניתן לסחור בהם כבכל שנה¹²⁴.

מנהג החזון איש

פ. מנהג החזון איש כדעת המבי"ט¹²⁵ שיש קדושת שביעית בפירות נכרי. ולדעת החזון איש גם אסור לסחור בהם¹²⁶ ויש להחמיר שגם כסף שלהם נתפס בקדושת שביעית¹²⁷.

הסדר ועד שמיטה

פא. לנוהגים כדעת החזון איש, הותקן סדר מיוחד בדרכי קניית פירות נכרי, שבו נמנעים מדרכי מסחר, ומאורגן על ידי "ועד שמיטה".

שליחות בעל חנות

פב. הסדר הוא שהקונים ממנים את בעלי החנויות לרכוש עבורם פירות וירקות מהנכרים, וכל מה שקונים בעלי החנויות הוא בשליחות הקונים, והפירות והירקות הם ברשות הקונים ובאחריותם¹²⁸.

----- מקורות וציונים ----- =

¹²² הבית יוסף בתשו' אבקת רוכל סוף סי' כ"ד כותב: מעולם לא נשמע על שום אדם בשום עיר בא"י שנהג ביעור בשביעית בפירות נכרים. פאת השולחן סי' כ"ג ס"ק כ"ט. 123 וכ"ה המנהג בעיה"ק ירושלים ובהרבה מקומות בארץ ישראל שאין נוהגין קדושה בפירות נכרי.

124 בתשו' מנחת יצחק ח"י סי' קי"ד, וניתן למוכרם במידה ובמשקל ואין חשש שמא יבוא להחליף בפירות א"י כמ"ש הרמב"ם פ"ו הל' ה', מפני שכל החנויות המושגחות, אין להן אלא פירות נכרים, או חו"ל או ששית, והתעודה מעידה על כך, ולכן נחשבים "כניכרים" ומותר כמ"ש החזו"א פ' י"ד ס"ק י"ב.

125 ח"א סי' י"א וכא. רי"ז

126 בתשו' מבי"ט ח"א סי' של"ו, ח"ג סי' מ"ה, מהרי"ט סי' מ"ג, ציץ הקודש סי' ט"ו, ס' הל' א"י מיוחס לטור, שע"פ דברי מהר"ש הזקן, אין על הפירות שנקנו מנכרי, איסור סחורה. ולדעת החזו"א סי' כ"ו סדר השביעית אות ג' יש איסור גם סחורה בפירות נכרי.

127 כ"ו, סדר השביעית אות ד', ישראל שקונה פירות נכרי מישראל, יש להחמיר שהדמים נתפסים בקדושה.

עלויות החנווני

פג. החנווני יכול לגבות רק את עלות הפירות וירקות, ושכר עבור טרחתו בכדי שהפירות יהיו זמינים לקונים¹²⁹.
החנווני רשאי להוסיף על מחיר הפירות, לפי החשבון של ההפסד מפירות שנפסדים¹³⁰.

שליחות סיטונאי

פד. החנווני עושה הסכם עם הסיטונאי שמספק את הפירות ישירות מהנכרים, ובו ממנה את הסיטונאי לשליחו לרכוש עבורו הפירות מהנכרים, והתשלום מורכב מעלות הפירות ותוספת שכר טרחה והוצאות הכלולים בשליחות זו¹³¹.

מידה ומשקל

פה. בסדר זה, ניתן לשווק את הפירות במשקל ובמידה, בכדי למסור לכל קונה את חלקו המגיע לו¹³².

שליחות עבור אורחים

פו. גם מי שלא חתם על כתב שליחות, יכול לקנות, שמן הסתם דעת אנשי העיר שגם בשביל אורחים יהיו שלוחים¹³³.

----- מקורות וציונים -----

128 כן הוא בנוסח שטרות שסידר החזון איש, ס' שנת השבע. דרך אמונה פ"ו ס"ק י"ח.
129 כ"ה הסדר בהסכם שסידר החזון"א, וכתב בס' אמרי יעקב פ"ו ליקוטים ס"ק א': הגם דהיה עדיף לעשות באופן יותר מהודר, דהיינו שהמוכר מקבל רק משכורת קבועה מהוועדה, וכן שאין למכור רק לאותם אנשים שנרשמו ועשו אותו שליח, וההפסד והרווח לא חלים עליו, אבל כבר נהגו ברוב המקומות להקל בזה.
130 בס' שנת השבע פירוט נוסח ההסכם, ובהסכם בין החנווני והצרכן סעיף ה', להוסיף על מחיר הפירות לפי החשבון על ההפסד מן הפירות שנפסדו
131 נוסח הסכם ראה בס' משפטי ארץ עמ' 231 ובס' דרך אמונה.
132 משמרת השביעית פ' י"ז ס"ו בשם החזון איש, כי המדידה והשקילה כאן אינם אלא בירור חלוקת השותפות. שבתות שנים פ' י"ז הע' 36 45.
133 ארחות רבינו ח"ב עמ' שס"ו בשם החזון"א. אמרי יעקב סי' ו' ליקוטים ס"ק א' מקורות ס"ק י"ד.

פרק ח' ספחים

מה הם ספחים

פז. בשנה השביעית אין זורעים ואין אוספים יכול. בזמן הקציר של שנה שישית, נופלים לפעמים זרעים בשדה וצומחים מאליהם בשביעית. פירות אלה נקראים ספחים¹³⁴.

מן התורה

פח. מן התורה, מותרים ספחים אלה שנאמר (ויקרא כה) והיתה שבת הארץ לכם לאכלה¹³⁵.

מדרבנן

פט. מדרבנן, אסורים כל הספחים. מחשש שעוברי עבירה, יילכו ויזרעו תבואה וקטנית וזרעוני גינה בסתר בשנת השמיטה, וכשיצמחו יאמרו ספחים הם ומותרים. לכן אסרו חכמים כל הספחים הצומחים בשביעית¹³⁶.

על מה לא גזרו ספחים

צ. חכמים לא גזרו איסור ספחים על פירות האילן (רמב"ם פ"ד הל' ג'), ולא על צמחים שאין רוב בני אדם זורעים אותם, ועל ספחים בשדה בור, ועל תבן וקש של שביעית¹³⁷.

----- מקורות וציונים -----

¹³⁴ ראה פסחים נ"א: אם אין זורעים מהיכן אוספים, מכאן לספיחין שהן אסורים. רמב"ם פ"ד הל' ב'.

¹³⁵ רמב"ם פ"ד הל' א'. וראה פסחים נ"א: שלרבי עקיבא ספחים אסורים מהתורה וכן דעת היראים מצוה קנ"ח.

¹³⁶ משנה שביעית פרק ט' משנה א'. תו"כ ח' את ספיח קצירך לא תקצור, מכאן סמכו חכמים על הספחים שיהיו אסורים בשביעית. רמב"ם פ"ד הל' א'ב'. ס' החינוך מצוה שכ"ח.

בערוך השולחן נתקשה על עצם גזירת ספיחין שבטלו חז"ל דין דאורייתא דלאכלה ולא להפסד. ותירץ דהביטול בשב ואל תעשה.

¹³⁷ רמב"ם פ"ד הל' ג' ד'

גידול ששית ונלקט בשביעית

צא. תבואה¹³⁸ וקטניות¹³⁹ שהגיעו לשליש גידול לפני שמיטה אע"פ שנקצרו בשמיטה, אין בהן איסור ספיחין¹⁴⁰.

צב. ירקות שהתחילו לצמוח לפני שנת השמיטה, אין בהם איסור ספיחין¹⁴¹.

צג. דעת הרמב"ם, גם אם גדל בששית, כל שנלקט בשביעית, אסור באכילה¹⁴².

בשיעור הצמיחה בשישית, נחלקו הפוסקים:

צד. יש הסוברים שאם החל לצמוח בששית, היינו שהגעול הופיע מעל הקרקע (חזו"א בית דוד ח"ב הע' 6) או שהירק עצמו התחיל לגדול והגיע לעונת המעשרות (מנחת שלמה ח"א סי' מ"ט וסי' נ) או שרוב הירק גדל בששית (שמיטה כהלכתה פ"ב הע' ב).

וגם כשנלקט בשביעית אין בו איסור ספיחים ונחשב לששית (הר"ש פ"ט שביעית מ"א, ר"י ור"ת בתוס' פסחים נא, רמב"ן ויקרא כה, ה) וכן נהוג בבני אשכנז¹⁴³.

קדושה כשנלקט בשביעית

צה. ראוי לשים לב שכשנלקט בשביעית, גם לסוברים שאין איסור ספיחים, אבל יש לירק קדושת שביעית¹⁴⁴.

----- מקורות וציטוטים -----

¹³⁸ ה' מיני דגן, חיטה ושעורה, שבולת שועל, שיפון וכוסמין. רמב"ם כלאים פ"א הל' ח'.

¹³⁹ גידולים שהזרע שלהם הוא הנאכל, פול, שעועית, אפונה, גרעיני חמניות, עדשים

¹⁴⁰ רמב"ם פ"ד הל' י"ג. זמן קובע חלות קדושת שביעית והוא עונת המעשרות. וברמב"ם הל' מעשר פ"ב הל' ג', ה'. ובחזו"א סי' ט' ס"ק י"ז ד"ה דינים העולים.

¹⁴¹ הכרעת החזו"א כדעת הר"ש (פ"ט משנה א'), ט' י"ז ד"ה ירק, ובאות י"א, סי' כ"ב ב'. פאת השולחן סי' ס"ג ג'.

¹⁴² רמב"ם פ"ד הל' י"ב, מבי"ט ח"ג סי' מ"ה. אור לציון ח"א יו"ד סי' כ"ז ס"ק ד'.

¹⁴³ פאת השולחן סי' כב ס"ג. חזו"א סי' ט' ס"ק י"ז ד"ה ירק.

¹⁴⁴ חזו"א סי' ט' ס"ק י"ז ד"ה ירק, שלקדושת שביעית הלקיטה היא הקובעת.

גידול נכרי

צו. לא גזרו איסור ספיחים על תבואה ופרי האדמה שגדלו ביד נכרי¹⁴⁵.

בקרקע שנכרי חכר או שכר מיהודי, יש מסתפקים אם יש איסור ספיחין¹⁴⁶.

עד מתי אסורים

צו. ספיחי שביעית אסורים במוצאי שביעית, עד חנוכה¹⁴⁷.

בננות

צח. בבננות אין איסור ספיחין¹⁴⁸.

פטירות

צט. פטריות אין בהן משום ספיחין¹⁴⁹.

----- מקורות וציטונים ----- =

¹⁴⁵ רמב"ם פ"ד הל' כ"ט. חזו"א סי' כ' ז'

¹⁴⁶ תשל' מנחת שלמה סי' י"א ס"ק א', מסתפק מלשון הרמב"ם פ"ד כ"ט "גוי שקנה"

משמע דווקא קנין שלו.

ודעת החזו"א (ס"י ס"ק ו') שאין בו איסור ספיחין כיון שאין בעלות הגוי גורמת היתר ספיחין, אלא כשהקרקע בידו חזרעה, אין בה גדר לשמירת שביעית ולכן אינן בגזירת ספיחין, אבל כשיד ישראל על השדה ובידו לזורעה - לא יצא מגזירת ספיחין.

¹⁴⁷ תענית ו: רמב"ם פ"ד מהל' שביעית הל' ו': ועד מתי אסורין ספיחי שביעית במוצאי שביעית, מראש השנה ועד חנוכה ומחנוכה ואילך ספיחין מותרין.

¹⁴⁸ כמה טעמים נאמרו בזה, א. מתרבות מעצמ אין חשש שמא יזרע ויאמר ספיחים הם.

ב. הצמח נותן פירות רק כשנה וחצי אחרי צמיחתו, לכן אינו בכלל הגזירה. כרם ציון הל' שביעית פ' י"א. שמיטה כהלכתה פ"ב הע' ו'. דרך אמונה פ"ד ס"ק ל"ה בשם החזו"א. משפטי ארץ פט"ז סעיף ה'.

¹⁴⁹ דרך אמונה פ"ד ס"ק י"ז, שכך העידו בשם החזו"א.

פרק ט' קדושת שביעית

קדושה

ק. פירות שביעית יש בהם קדושה שנאמר¹⁵⁰, כי יובל היא קודש תהיה לכם, ובירושלמי דרשו מזה היא קודש אף תבואתה קודש¹⁵¹, והם קדושים בקדושת שביעית¹⁵².

משמעות קדושת שביעית

קא. פירות אלה תופסים בקדושתם את דמיהם¹⁵³, ויש לזוהר בהם, לא להפסידם¹⁵⁴, ולא לסחור בהם¹⁵⁵, ולא לסוך בהם דרך בזיון במרחץ¹⁵⁶.

קדושה על מאכל, תבלין, צביעה, סיכה, מאור

קב. קדושת שביעית חלה על גידולי ארץ ישראל שעומדים למאכל אדם¹⁵⁷ או בהמה, ועל העומדים לסיכה ולצביעה¹⁵⁸ ומיני תבלין¹⁵⁹ ומינים העומדים להדלקה למאור¹⁶⁰.

----- מקורות וציונים ----- =

¹⁵⁰ ויקרא כ"ה י"ב

¹⁵¹ ירושלמי פ"ד שביעית הל' ז'.

¹⁵² ראה סוכה מ: קידושין נ"ח.

¹⁵³ סוכה מ: דשביעית קודש, מה קודש תופס את דמיו אף שביעית תופסת את דמיה. ועי"ע להלן בענין מסחר בפירות שביעית.

¹⁵⁴ ב"ק ק"ב. לכם לכל צרכיכם, ובפסחים נ"ב: לאכלה ולא להפסד.

בנוסף לאיסור הפסד פירות, כתב בס' דרך אמונה בה"ל פ"ה הל' ה' ד"ה אין מחייבין, שיתכן שהרואה פירות שביעית מונחים בבזיון, צריך להגביהם או להזיזם הצידה.

¹⁵⁵ משנה פ"ח ג', הרש"ס כתב טעם איסור סחורה בכדי להזיז הפירות והרע"ב והרא"ש כתבו, בכדי שיהא ניכר שהם פירות שביעית ולא אתו לזלוזלי בהו.

¹⁵⁶ בירושלמי פ"ח הל' ב'. רמב"ם פ"ה הל' ו'. לפי הפני משה ומהר"פ הטעם מפני שהכנסת שמן שביעית למרחץ הווי דרך בזיון, אבל אם סך בחוץ מותר להיכנס למרחץ. ולפי המהר"ש סיריליו וערוה"ש, הטעם מפני הפסד פירות שביעית. וראה עוד בתוספתא פ"ו הל' ו' שאין סכין שמן שביעית בידים טמאות, רמב"ם פ"ה הל' ז'.

¹⁵⁷ משנה פ"ז א' כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעים ואינו מתקיים בארץ, יש לו שביעית וכו'. פירות, ירקות, תבואה, קטניות.

פטריות

קג. פטריות, נראה שאין בהן קדושת שביעית¹⁶¹

תרומות ומעשרות

קד. פירות שביעית פטורים מתרומות ומעשרות¹⁶², ובענין פירות שלא הופקרו, נחלקו האחרונים¹⁶³.

מצוה באכילת פירות

קה. הרמב"ן סובר שיש מצוה באכילת פירות שביעית¹⁶⁴, ורבים סוברים שהוא מצוה קיומית ולא חיובית¹⁶⁵.

----- = מקורות וציונים -----

¹⁵⁸ משנה פ"ז א'. רמב"ם פ"ז הל' י"ג

¹⁵⁹ תוספתא פ"ו ד'. רמב"ם פ"ה הל' כ"ב. חזו"א סי' י"ד ס"ק ט' ד"ה והא.

¹⁶⁰ רש"י סוכה מ"ה שהנאתו מבואר. הדלקה למאור הוי 'הנאה וביעור שווים'. חזו"א סי' י"ג ס"ק ז'. משפטי ארץ פ' י"ד א'.

¹⁶¹ במס' ע"ז י"ד. זה הכלל כל שיש לו עיקר יש לו שביעית, כתב המאירי שכמהין ופטריות אין בהם קדו"ש. תשו' מנחת יצחק ח"ח סי' צ"ט. דרך אמונה פ"ד בה"ל סעיף א"ג.

¹⁶² רמב"ם מתנות עניים פ"ו הל' ה'. טור יו"ד ריש סי' של"א.

¹⁶³ במס' ר"ה ט"ו: כתב רש"י הטעם **משום הפקר**, וכ"ה בתשו' אבקת רוכל סי' כ"ד, ובשו"ע יו"ד סי' של"א עמ"י י"ט וכ"מ ברמב"ם מתנות עניים פ"ו הל' ה'. ובתורת הארץ פ"ח או' כ"ד כתב שהב"י סובר שההפקר הוא ממילא אפילו אם הבעלים לא הפקירו. ותוס' כתב הטעם משום **אפקעתא דמלכא** שהתורה הפקיע דין תרו"מ משנת השמיטה, וכ"ה מבי"ט ח"א סי' י"א ותשו' מהרי"ט ח"א סי' מ"ג. והחזו"א סי' י"ט ס"ק כ"ד וסי' כ' ס"ק ז' שהפירות הפקר מאפקעתא דמלכא גם כשבעליו לא הפקירו.

¹⁶⁴ הרמב"ן במצוות עשה שהוסיף על הרמב"ם מצוה ג' (שכחת עשין ג') מנה את הנאמר "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" כמצות עשה. והבינו בדבריו המגילת אסתר (שם, עמ' רפ"ו) זוהר הרקיע המובא במגילת אסתר שם, והמהרי"ט אלגזי הל' חלה ס"ק ב', שיש מצות עשה לאכול פירות שביעית. אך הרמב"ם לא מנאה בתור מצוה, משום שאין מצוה באכילת פירות שביעית, אלא איסור או לאו הבא מכלל עשה, בסחורה והפסד.

¹⁶⁵ תורת הארץ פ"ח ס"ק כ"ו שזו מצוה קיומית ולא מצוה חיובית. והחזו"א סי' י"ד ס"ק י' ביאר בדעת הרמב"ן, שאין כוונתו שיש מצוה באכילת פירות שביעית, אלא שהלאו הבא מכלל עשה "לאכלה" ולא לסחורה ולא הפסד, נמנה בתור מצות עשה.

פרק י' קדושה בפירות וירקות

ממתי חל קדושה בפירות

קו. בפירות הולכים בתר חנטה, לכן פרי שחנט בששית ונלקט בשביעית, אע"פ שעיקר גידולו בשביעית, אין עליו קדושת שביעית, ופרי שחנט בשביעית ונלקט בשמינית, אע"פ שעיקר גידולו בשמינית, יש עליו קדושת שביעית¹⁶⁶.

חישוב זמן חנטה

קז. חישוב זמן חנטה בשנה השביעית, לדעת רוב הפוסקים, מראש השנה של שנה שביעית עד ראש השנה של שמינית¹⁶⁷.

חישוב זמן חנטה בירקות - ראה בפ' ספיחין.

צמחי מרפא

קח. צמחי מרפא לריפוי מחלות אינם קדושים בקדושת שביעית¹⁶⁸, אבל צמחים לוויטמינים, נראה שקדושים¹⁶⁹.

----- מקורות וציטונים ----- =

וכן לא מצינו שמברכים על אכילת פירות שביעית. וכה בדרך אמונה פ"ה ה"א בבה"ל. ועי' תשו' שבט הלוי ח"ד ל"ב.

¹⁶⁶ ראש השנה י"ג: ראה רמב"ם פ"ד הל' ט' שהזמן הקובע הוא עונת המעשרות.

¹⁶⁷ מחשיבים לפי ר"ה ולא לפי ט"ו בשבט, כמ"ש הרמב"ם פ"ד הל' ט'. פאת השולחן סי' כ"ב ס"ט, חזו"א סי' ז' ס"ק י"ג דדוקא לענין מעשר אפשר למיהב שנה של גידול פירות, אבל שביעית כשם שאיסור חרישה זרעיה מר"ה עד ר"ה כך כל קדושת שביעית בשנה השביעית - תניא, ספר השמיטה לגרימ"ט פ"א ס"ב. והחזו"א הביא של"ה שנראה שמחשיבים לפי ט"ו בשבט ושכן משמע מתו"כ.

¹⁶⁸ סוכה מ: וב"ק ק"ב. אין עושים מלוגמא מפירות שביעית, ומשמע ברש"י שם, שגם לא חלה קדו"ש על מיני מלוגמא, ובירושלמי פ"ז ה"א. מנחת יצחק ח"ח סי' ק"א, חזו"א סי' י"ד ה' ד"ה ונראה.

¹⁶⁹ משפטי ארץ פ' י"ד סעיף ז'.

עצי סרק

קט. מהפסוק¹⁷⁰ והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, נלמד שנהג בקדושת שביעית, רק בדברים שהנאתם דומה לאכילה, היינו, שהנאתם וביעורם שווה¹⁷¹ ולכן אין קדושת שביעית בעצי סרק¹⁷².

עצי תעשייה

קי. וכן בעצים המיועדים לתעשייה, בנייה, ריהוט, אין בהם קדושת שביעית¹⁷³.

פרק יא פּרָחִים

פרחי נוי ללא ריח

קי.א. פרחי נוי בלי ריח אין בהם קדושת שביעית¹⁷⁴.

פרחי נוי עם ריח

קי.ב. פרחי נוי עם ריח שעיקר מטרתם לנוי, נחלקו בפוסקי זמננו אם יש בהם קדושה¹⁷⁵.

----- מקורות וצינונים ----- =

¹⁷⁰ ויקרא כ"ה ו'

¹⁷¹ משנה פ"ז א-וה. ובמס' ב"ק ק"ב. שהלכה כחכמים, וברמב"ם פ"ז הל' י"ד, אחת התכונות העיקריות הקובעות בדמיון להנאת אכילה היא, שתהיה הנאתו וביעורו שווים. דרך אמונה ה' פ"ו צה"ל קי"ג.

¹⁷² עצים שעומדים להסקה אינם קדושים, כיון שהאפייה בתנור מתבצעת רק לאחר שכלו העצים ונעשו אפר.

¹⁷³ חזו"א פ' י"ג ס"ק ח', כיון שעושים ממנו כלי הווי כפנים חדשות. תשו' מנחת יצחק ח"ח סי' ק"ב, ובקהילות יעקב שביעית סי' י"ט ה', כתב שלרשב"א וריטב"א לא חלה קדו"ש בדבר שכליו תוך כדי השימוש נמשך זמן רב. משפטי ארץ פ' י"ד סעיף ג'.

¹⁷⁴ תשו' מנחת שלמה סי' נ"א או' יא, כ"ג. ספר השמיטה פ"ז ס"ד צב. שבת הלוי ח"ב סי' ר"ב.

בזמננו בארץ ישראל, רוב הפרחים אין בהם ריח. ואין בהם קדושת שביעית או ספיחין ואינם אסורים בסחורה.

¹⁷⁵ הגרי"ש אלישיב סובר שיש בהם קדושה כבשמים, והגרשז"א סובר כיון שעיקרם לנוי והרי הם כעצים דמשחן הראויים להדלקה ומ"מ מבואר בסוכה מ. שאין בהם

גידול פרחי ריח

קיג. פרחים עם ריח שגודלו לשם הרחה, יש בהם קדושת שביעית¹⁷⁶.

קניית פרחים

קיד. יש להימנע מלקנות פרחים שיש חשש שנעשו בהם מלאכות בשביעית¹⁷⁷.

קטיף פרחים

קטו. מותר לקטוף פרחים כדי להשתמש בהם ולקישוט¹⁷⁸.

ענפי קישוט

קטז. ענפי קישוט שנמכרים בשוק בא"י, מהסוג: רוסקוס, אספרגוס, אקליפטוס¹⁷⁹, הם ברובם משתילות שלפני שמיטה¹⁸⁰.

----- מקורות וציטוטים ----- =

קדושה כיון שבסתם הם עומדים להסקה. משפטי ארץ י"ד הע' 10. שולחן שלמה עמוד ס"ז.

¹⁷⁶ ספר השמיטה ח"א פ"ז אות ד'. חזו"א סי' י"ד ס"ק ט'. משפטי ארץ פי"ד ס"ב. שולחן שלמה עמוד ס"ז. שבת הלוי ח"ב סי' ר"ב, דפרחי ריח איבעי' דלא איפשיטא ולחומרא.

¹⁷⁷ תשו' משנת יוסף ח"א סי' ל"ד בכל הפרחים מכמה טעמים. שולחן שלמה עמוד ס"ח לגבי פרחי ריח הקדושים בקדושת שביעית. קו' מבית לוי פרק ה'.

עד אמצע חודש מרחשוון מצויים בשוקי ארץ ישראל רק פרחים שנשתלו מלפני שמיטה. לאחר מכן כבר נמצאים בשוק פרחים שנשתלו או עובדו בשמיטה.

¹⁷⁸ משפטי ארץ פ"ד ס"כ"ה.

¹⁷⁹ אקליפטוס הוא בכלל עץ. ענפי עץ

¹⁸⁰ בדרך כלל לא מבצעים מלאכות אסורות בהם בשמיטה.

פרקיב פירות נכרים

ק"ז. גדולי הפוסקים נחלקו, האם יש קדושת שביעית בפירות שביעית שגדלו בשדות נכרים.

המבי"ט

ק"ח. המבי"ט (ח"א סי' י"א וכו'. רי"ז) סובר שנוהגת קדושת שביעית בפירות שגדלו בשדות נכרים¹⁸¹.

הבית יוסף

ק"ט. הבית יוסף (אבקת רוכל סי' כב - כה) סובר שאין בהם קדושה¹⁸².

מנהג ארץ ישראל

קכ. מנהג ארץ ישראל כהבית יוסף שאין בפירות נכרים קדושת שביעית¹⁸³.

ראה עוד ספר הליכות שביעית פ' י"ז סעיף א' וס' שולחן שלמה עמוד ק"ז שביארו בטוטו"ד סוגיה זו.

מנהג החזון איש

קכא. דעת המבי"ט וסיעתו, שיש לנהוג בפירות נכרים בקדושה, וכן נהג החזון איש¹⁸⁴.

----- מקורות וציטוטים -----

¹⁸¹ ומהרי"ט (סי' מ"ב. מ"ג) והשל"ה (שער האותיות אות ק') החמירו בזה. וראה הג' חסד לאברהם בלבוש סי' של"א אות י', שכ"ה דעת בעל החרדים וכן היה נוהג ומנהיג הרב הגדול משה מטראני ז"ל וכו' דכן עמא דבר.

¹⁸² אבקת רוכל סוף סי' כ"ד כותב: מעולם לא נשמע על שום אדם בשום עיר בא"י שנהג ביעור בשביעית בפירות נכרים

¹⁸³ בית יוסף הנ"ל. וכו"נ רמ"א יו"ד סימן של"א סעיף י"ט שחייב במעשרות. דרישה יו"ד סי' של"א. לבוש שם. וראה ברכי יוסף יו"ד סי' של"א ס"ק ט' בענין זה בארוכה שהכריח הב"י בגזרת נדוי וכו'. ומביא את הרדב"ז שני אלפים רכ"א שאין לנהוג בהם קדושה וכן סוברים המהרל"ח מהריק"ש ומהר"ם חביב. פאת השולחן סי' כג סעיף י"ב.

¹⁸⁴ חזו"א סי' כ' ס"ק ז'. סדר שביעית. ועיי"ש שכתב שהרמ"א הנ"ל החמיר רק לענין חיוב מעשר (אבל לא היקל בנוגע לשמירת הפירות בקדושה). בקו' מבית לוי פסקי הגר"ש ואזנר כתב שבבני ברק יש שנהגו להחמיר כדעת החזון איש.

איסור סחורה

קכב. דעת הרבה מגדולי הפוסקים, שגם המחמירים לנהוג קדושת שביעית בפירות נכרים, מכל מקום אין בהם איסור סחורה¹⁸⁵.

תרומות ומעשרות

קכג. פירות נכרי שגמר המירווח היה על ידי ישראל, מפורישים מהם תרומות ומעשרות¹⁸⁶. וגם לנהוגים בזה קדושה, כתב החזו"א להחמיר ולהפריש בלי ברכה¹⁸⁷.

פרק יג

השימוש בפירות שביעית

קכד. כתוב בתורה (ויקרא כה, ו) והיתה שבת הארץ לכם לאכלה. ודרשו חז"ל (סוכה מ). "לכם" לכל צרכיכם, (ובפסחים נב): "לאכלה" אמר רחמנא ולא להפסד.

קכה. פירות שביעית ניתנים לאכילה ושתייה, סיכה, הדלקת נר, וצביעה¹⁸⁸.

שימוש רגיל

קכו. אין להשתמש בפירות שביעית אלא כדרך וצורת השימוש שרגילים בהם¹⁸⁹.

----- מקורות וציונים -----

¹⁸⁵ דעת החזו"א סי' כ"ו ס"ק ג' שיש איסור סחורה בפירות נכרים. אבל שיטת הר"ש הזקן המובא בתשו' מב"ט ח"א סי' של"ו וח"ג סי' מ"ה, להקל בדיני סחורה, דהא דילפינן לאכלה אמר רחמנא ולא לסחורה, היינו בפירות ישראל דזכו מן ההפקר משדות ישראל, ולהכי הוי לאכלה ולא לסחורה, אבל מי שלקח בדמים פירות שביעית מגוי, הרי תחילתו בסחורה ומצי למימר אתינא מכח גברא שלא היה לו איסור סחורה. מהר"ט סי' מ"ג, ציץ הקודש סי' ט"ו. ס' הלכות אר"י מיוחס לטור. אמרי יעקב סי' ו' סעיף א'.

¹⁸⁶ הרמ"א ביו"ד סי' של"א סעיף י"ט כתב שפירות שביעית שגמר מלאכתם ביד ישראל, חייבים בתרומה ומעשר. ב"ר ריש סי' של"א כפתור ופרח סו"פ מ"ז.

¹⁸⁷ בפאת השולחן סי' כ"ג סעיף י"ב כתב שיפריש בלי ברכה וכו' בחזו"א סוס"י ט' וסי' כ' ס"ק ז', להפריש מחשש שהפסד ממעשר הוא רק אם הפקיר, והגוי הרי לא הפקיר.

¹⁸⁸ משנה שביעית, רמב"ם פרק ה' הל' א'

חי - מבושל

קכו. דבר שהדרך לאכלו חי לא יבשלו¹⁹⁰ כגון אבוקדו, צנון. ודבר שהדרך לאכלו מבושל, כגון תפוח אדמה, חבושים, לא יאכלו חי. דבר שהדרך לאכלו חי ומבושל - יאכלנו כרצונו¹⁹¹. כגון תפוחי עץ וענבים¹⁹².

כבישה

קכח. פרי או ירק העומד גם לכבישה, מותר לכובשו¹⁹³.

תחמיץ ירקות

קכט. מותר להכין תחמיץ ירקות מירקות שרגילים להכין כך.

בצל בתבשיל

קל. מותר להכניס בצל, שום, ותבלינים וכו' לתבשיל - מרק, בכדי לתת בהם טעם, גם אם לא יאכלם¹⁹⁴.

נותן טעם

קלא. מים שבישלו בהם פירות או ירקות הקדושים בקדושת שביעית, כיון שנתנו טעם במרק, כל מה שבמרק קיבל קדושת שביעית¹⁹⁵.

----- מקורות וציונים -----

¹⁸⁹ משנה פרק ח' ב'. רמב"ם פ"ה הל' ג'. ובתרומות פ"א הל' א'ב'.

הטעם שאין לשנות, ברש"י יומא פ"ו: משום שנאמר לאכלה ולא להפסד, ואכילה שלא כדרכה נחשבת הפסד. ר"ש שביעית פ"ח משנה ב'. והרמב"ם מעשר שני פ"ב משנה א', לאכול דבר שדרכו לאכול, כולל שני עניינים, א. שאין מטריחין אותו לאכול מאכל שנפסד ב. שאין לאכול שלא כדרכו, כגון ירק לא מבושל או פירות מבושלים.

¹⁹⁰ משנה, רמב"ם פ"ה הל' ב'ג'.

¹⁹¹ ספר השמיטה פ"ז ב'-ד'. משפטי ארץ כ"ב א'.

¹⁹² הגרש"ז אויערבאך.

¹⁹³ ס' השמיטה פ"ז ס"ב. ולא חילק בין כמות קטנה או גדולה. בחז"א ס"י"ד ס"ק י"ב ד"ה תניא ודרך אמונה פ"ה ס"ק י"ח בה"ל ד"ה ולא ישנה, מלפפונים שהדרך לכבשם לכמה שבועות, מותר בכמות גדולה.

¹⁹⁴ ספר השמיטה לגרימ"ט פ"ז ס"ב אם דרכו להינתן בתבשיל להטעמה כגון גזר ועגבניות מותר בכך, אלא שלא יוציאנו אח"כ מהקדירה להשליכו, כל זמן שעדיין ראוי למאכל.

דרך אכילה

קלב. צורת אכילה הנהוגה אצל חלק גדול מן הציבור אע"פ שאינה
נהוגה אצל רוב הציבור, נחשבת כדרך אכילה,¹⁹⁶
ובלבד שלא יהיה אותו ציבור מיעוט קטן, וכן שיהיה ציבור זה רגיל בצורת
אכילה זו ולא ינהג כך רק לעיתים רחוקות.

ריבה, לדר

קלג. מותר להכין ריבה או לדר מפירות שביעית, אע"פ שהפרי
נימוח לגמרי.¹⁹⁷

צמחוני

קלד. דרך אכילה צמחונית, נסתפקו האחרונים אם נחשבת לדרך
אכילה.¹⁹⁸
והיות ויש רבים המתנהגים כך בימינו, יתכן וייחשב לדרך אכילה אע"פ שהסיבה
היא בריאותית.¹⁹⁹

רפואה

קלה. אין להכין רפואה ממאכל הראוי לאדם,²⁰⁰ ולכן אין להכין
משקה נגד שיעול מצנן ודבש.²⁰¹

----- מקורות וציונים -----

¹⁹⁵ משנה פ"ז ז', זה הכלל כל שהוא בנותן טעם חייב לבער.

¹⁹⁶ בס' משפטי ארץ סי' כ"ב סעיף ד' מביא חיי אדם בס' נ"א סעיף ב' לענין ברכה.

¹⁹⁷ רמב"ם תרומות פ' י"א הל' ב', מגמ' ברכות ל"ח. שאינו נחשב שינוי צורת פרי
ומברכין העץ. וגם לרמ"א בס' ר"ב ז' דמברכין שהכל, אבל מעיקר הדין ברכתו העץ.
חזו"א סי' כ"ה ס"ק ל"ב.

¹⁹⁸ משפטי ארץ פרק' כ"ב סעיף ד' ומביא מתשול' הרדב"ז ח"א סי' מ"ד. ובאמרי יעקב
להגרי"מ שטרן חכמ"א סי' ה' סעיף ו'.

¹⁹⁹ בס' משפטי ארץ הנ"ל, דן האם צורת אכילה לחיזוק בריאות נחשבת לדרך אכילה או
נחשבת שלא כדרך לרוב בני אדם. אבל מאז שנדפס הספר (תשע"ב) עד היום תשפ"ב,
נהוגה צורת אכילה זו אצל המון עם בכל מיני מאכלים.

²⁰⁰ משנה שביעית פ"ח א' כלל גדול אמרו בשביעית כל המיוחד למאכל אדם אין עושין
ממנו מלוגמא לאדם, ואצ"ל לבהמה. ובמס' סוכה מ. ממעט מלוגמא שאינה שווה לכל

כוונה לרפואה

קלו. מותר לאכול מפירות שביעית כדרכם, אע"פ שמתכוון לרפואה.²⁰²

עבר ובישל

קלו. אם עבר ובישל דבר שדרכו לאוכלו חי, אינו נאסר באכילה ועומד בקדושתו ואין להפסידו.²⁰³

אלכוהול

קלח. מותר להכין ספירט אלכוהול מתאנים שנפסלו מאכילת אדם ועומדות לבהמה.²⁰⁴

פרק יד

הפסד פירות שביעית

קלט. כתיב בתורה,²⁰⁵ והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וחז"ל דרשו,²⁰⁶ לאכלה ולא להפסד.

----- מקורות וציטוטים -----

אדם, ומרבה את הכבוסה ששוה בכל אדם. רמב"ם פ"ה הל' י"א. משפטי ארץ פ' כ"ד סעיף ג'.

²⁰¹ בס' אמרי יעקב חכמ"א סי' ה' ס"ק צ"ו, שאין לעשות **משקה נגד שיעול** מצנון ודבש, וכן אין להניח **עגבניה על פצע** מוגלתי לשאוב את המוגלה ואין לעשות **טיפות שום**, דאין זה נעשה לאכילה אלא לחולים וכו'.

²⁰² ירושלמי פ"ח הל' ב' החושש בשיניו לא יהא מגמע חומץ ופולט, אבל מגמע ובולע וכו'. והרש"ס מבאר: מטבל כדרכו מאכלו ופיתו בחומץ, ואם נתרפא וליכא משום מלוגמא.

אין איסור להתרפאות בפירות שביעית, אלא כשמפסיד הפרי ועושה רפואה, הליכות שביעית פ"ד סעיף כ'.

²⁰³ ס' השמיטה פ"ז ס"ב. ובשם הגריש"א.

²⁰⁴ חזו"א כ"ז ג', מפני שזה עדיף מרפואה, לפי שהוא משקה לאדם.

²⁰⁵ ויקרא כה, ו.

²⁰⁶ פסחים נ"ב. רמב"ם פ"ה הל' י"ז.

הגדרת איסור הפסד

קמ. איסור הפסד נחשב אם אינו אוכל את הפרי כדרך אכילה הראויה לך.²⁰⁷

הפסד בידיים

קמא. אסור להפסיד פירות שביעית בידיים²⁰⁸ ויש סוברים שהמפסיד עובר במצות עשה²⁰⁹.

גרם הפסד

קמב. מותר להניח שיירי מאכל הקדושים בקדושת שביעית, במקום שיתקלקלו אחר כך, כיון שההפסד בדרך גרמא²¹⁰, ויש מחמירין בזה²¹¹.

פירות לקטן

קמג. מותר לתת פירות שביעית לקטן היודע לאכול רובו, אע"פ שעלול לקלקל מקצתו²¹².

- - - - - מקורות וצינונים - - - - - =

²⁰⁷ משנה פ"ז ב', רמב"ם פ"ה הל' ג'.

²⁰⁸ בס' השמיטה פ"ג בשם רידב"ז עפ"י המהרי"ט ח"א סי' פ"ג דדוקא בידיים אסור, אבל גרם הפסד שרי ולכן מותר לתת לתינוק פירות שביעית, אף שבוודאי יפררם ויימאסו.

²⁰⁹ פסחים נ"ב: ולפי סברת הרמב"ן בס' המצות להרמב"ם ג', שאכילת פירות שביעית הוא מ"ע, ומסיים שם העושה בהם סחורה עובר בעשה, לפי שנקטינן דלאו הבא מכלל עשה – עשה. ולפי"ז ה"ה במפסיד פירות שביעית, הארץ ומצותיה עמ' רטו הע' 50.

²¹⁰ מהרי"ט ח"א סי' פ"ג מביא ג' ראיות שגרם הפסד בפירות שביעית מותר, וכן ה' ברידב"ז סי' ה' ס"ק א', תורת הארץ פ"ח ס"ק ל"ז-מ"ד, ס' השמיטה פ"ז ס"ג.

²¹¹ משמרת להבית על הרידב"ז סי' ה', שדעת הרמב"ם פיה"מ פ"ח ז', שגרם הפסד בפירות אסור. והרידב"ז דחה ראייתו. ובמקדש דוד סי' נ"ט ה' שגרם הפסד אסור. הלכות שביעית סי' ה' סעיף ח'.

²¹² לדעת הפוסקים הנ"ל שגרם הפסד מותר, אין מניעה להניח אוכל לפני התינוק, ובס' הלכות שביעית סי' ה' סעיף ה' בביאור הלכה כתב, אע"פ שגרם הפסד אסור, מותר לתת פירות שביעית לקטן המקלקל רק מקצת מהאוכל, שזו דרך אכילתו וכל שימוש כדרך אכילה מותר. משפטי ארץ פ' כ"א י"ב. (מקרא מלא דיבר הכתוב "לחם לפי הטף" כי תינוק דרכו לפרר)

אכילה גסה

קמז. אין לאכול פירות שביעית אכילה גסה²¹³. והיינו שהוא שבע כל כך עד שהוא קץ במזונו²¹⁴.

קטיף בוסר

קמה. אסור לקטוף פירות שביעית כשהם עדיין בוסר, לפני שיגיעו לעונת המעשרות, מפני שמפסידים²¹⁵. ונאמר (ויקרא יב) תאכלו את תבואתה, ודרשינן שאינה נאכלת עד שתיעשה תבואה.

פרי ירוק

קמו. מותר לקטוף פרי בעודנו ירוק, כשהדרך הוא שמבשיל בתלוש, ואין בזה הפסד פירות שביעית²¹⁶. וכ"ה הדרך לקטוף עגבניות, בננות ירוקות ואבוקדו כשהוא עדיין קשה.

שיירי מאכל

קמו. שיירי מאכל, בכוס או צלחת, בכמות קטנה שאין דרך אנשים להקפיד עליה, פקעה מהם קדושת שביעית ומותר להשליכם²¹⁷.

שטיפת סירים

קמה. מותר לשטוף צלחות וסירים שנשארו בהם שיירי מאכלים מקדושת שביעית²¹⁸.

----- מקורות וציונים -----

²¹³ תורת הארץ פ"ח או"מ"ז. דרך אמונה פ"ה ס"ק ב'.

²¹⁴ יומא פ: רמב"ם הל' תרומות פ"י הל' ח', היה שבע וקץ במזונו והוסיף על שובעו באכילת תרומה אינו משלם את החומש וכו'. ובשו"ע או"ח סי' תרי"ב ו', אכילה קרויה גסה כשאוכל בזמן שקץ במזונו, ובמשנ"ב שם שאם אינו קץ, אלא הוא שבע ואינו תאב לאכול ואעפ"כ מרגיש טעם באוכל, אין זו אכילה גסה.

²¹⁵ משנה פ"ד ז"ט. רמב"ם פ"ה הל' ט"ו ט"ז. הקוטפים פירות בשדות הפקר, ישימו לב ללוקטם בזמן הראוי, ומצוי באנשים לא מיומנים, שקוטפים אתרוגים בשנת השמיטה בשדה הפקר.

²¹⁶ דרך אמונה צה"ל פ"ה ס"ק קצ"ז בשם החזון איש, שהתיר לקטוף עגבניות ירוקות כדי שייגמר בישולן בבית.

²¹⁷ הליכות שדה גליון נ'. דרך אמונה פ"ה ס"ק י"ג וצה"ל ס"ק כ"ד בשם החזון איש, שמותר לשטוף מכונת ריסוק גזר משיירים הדבוקים. משפטי ארץ פ"כט הע' 22.
בשיירי משקה שמקפידים יותר ממאכל, שלא לשתות שיירי שתיית אחרים, הרי השיריים מאוסים ומותר לאבדם, מבית לוי פ' י"א הע' ז'.

כמות שאריות

קמט. שאריות בכמות שדרך בני אדם החסים על ממונם לאסוף ולאכול²¹⁹, צריך לשומרם ולנהוג בהם קדושת שביעית²²⁰ עד שיתקלקלו, ואז ישליכם²²¹.

פח שמיטה

קג. יש שמייחדים פח מיוחד ליתן שם שיירי מאכל, קליפות וגרעינים, הקדושים בקדושת שביעית²²². ונכון לתת שיירי המאכל של כל יום בשקית נפרדת²²³.
לעת הצורך אפשר להקל ולעטוף את השירים בשקית ולהשליך לפח אשפה²²⁴.

קילוף

קנא. פירות וירקות שדרך בני אדם לקלף, מותר לקלפם²²⁵, ואם אין רגילות לקלף יש להימנע²²⁶.

----- = מקורות וציטונים -----

²¹⁸ משפטי ארץ פ' כ"ג סעיף י'.

²¹⁹ תוספתא פ"ז ה"ב חומר בשביעית שאין במעשר שני שהשביעית עשה בה פסולת אוכלין כאוכלין.

²²⁰ עי' חזו"א י"ד י'. בדרך אמונה פ"ה ס"ק י"ג ובצה"ל ס"ק כ"ט, אפילו אם היום רובא דאינשי משליכין שיירי מאכל אפילו הראוי לאכילה, אין מתחשבין בזה, אלא לפי בנ"א החסים על ממונם לשיירם. הליכות שביעית פ"ה ח'.

²²¹ ובשעת הדחק ניתן להכניס לשקית, ולקשור בפיה ולהניחה בפח שאז יתקלקלו השאריות מעצמן.

²²² משפטי ארץ פ' כ"ג הע' 1, שיירי תרומות ומעשרות בזמה"ז נוהגים לעטפם ולהשליכם לאשפה, אבל שיירי שביעית נוהרים בזריקה מפני שבתרו"מ מעיקר הדין טעונים שריפה אך מקילין כשא"א בשריפה, לקוברם כדי שלא יכשלו בהם, והנחתם באשפה חשובה קבורה ששוב אין נכשלין בהם. משא"כ שביעית, אדרבה אסור להפסידה כ"ז שראויה למאכל, אין להשליכה לפח אשפה שבזה מפסידה מהאוכלין. וכן יש לחוש שיישרפו או יאבדו השאריות טרם ייפסדו מאכילת בהמה, ולכן יש להניחן תחילה בפח מיוחד עד שייקבדו ואז ישליכן לפח האשפה. הליכות שביעית פ"ה הע' 19.

²²³ בכדי ששאריות רקובות לא ימהרו ריקבון של שאריות אחרות. חזו"א י"ד י'. שבת הלוי. דרך אמונה פ"ה.

²²⁴ שבת הלוי בקר' מבית לוי פ"א יא.

קילוף עבה

קנג. מוקלף כדרכו כל השנה, לא קילוף עבה מהרגיל, וכן מותר להסיר חלקים רקובים מהפרי וישתדל לצמצם בזה ככל האפשר²²⁷.

זריקת קליפות

קנג. קליפות שראויים לאדם, אין להשליכן לזבל עד שיתעפשו, וקליפות שאינן ראויות לאדם, מותר להשליכן²²⁸.

קליפות תפוז

קנד. קליפות תפוז שראויות למאכל בהמה, ישליכן לאחר שיתעפשו²²⁹.

תינוק - חולה

קנה. גם כשאין הדרך לקלף, אם הוא לצורך, כגון איסטניס, זקן, חולה, תינוק, בישול, מותר²³⁰.

פירות לנכרי

קנו. אין לתת פירות שביעית לנכרי²³¹, אבל אם הנכרי מתארח אצלו או סמוך על שולחנו, מותר²³².

----- = מקורות וציונים -----

²²⁵ ירושלמי תרומות פ"א ה"ד. חז"א סי' י"ד ס"ק י'. ומותר אפילו אם ניתן לאכול את הפרי בקליפתו.

²²⁶ כשאין רגילין לקלף כלל, ייחשב כגוף הפרי ונחשב להפסד פירות שביעית. דרך אמונה פ"ה צה"ל ס"ק כ"ה בשם הגריש"א.

²²⁷ ירושלמי תרומות פ"א ה"ד, ומקב בירק כל מה שירצה. דעת הקהילות יעקב שאין לקלף במכונה חשמלית, מכיון שמקלף עמו חלק ניכר מהפרי, הליכות שביעית פרק ו"י.

²²⁸ חז"א סי' י"ד ס"ק י' שקליפה הראויה לאדם, אסור להשליכה עם הזבל, עד שתעפוש ולא תהא ראויה לאכילת אדם.

²²⁹ קליפת תפוז, במקום שאין דרך לתת אותן לבהמות, אין צורך לשומרן בקדושה. ראה עוד דרך אמונה צה"ל אות כ"ו שהחז"א החמיר לעצמו לנהוג בקליפות קדו"ש.

בשבת הלוי ח"ב סי' קצ"ט ח"ז סי' ק"פ שיש לנהוג בזה קדושה ולהמתין עד שיתעפוש ולא יהיה ראוי למאכל בהמה.

²³⁰ משפטי ארץ פ' כ"ב כ' מהגריש"א, תינוקות כיון שדרך אכילתם בכך, אמנם אין דרכם קובעת להחשיב את הדבר כדרך גם לגדולים. צה"ל תרומות פ"א ס"ק ק"ח. שיעורי שבט הלוי או' י' ולפי"ז הנוהגים לקלף הפירות מחמת שהוא איסטנס, מותרים לקלפם גם בשביעית כדרכם בשאר השנים וכו' וכן אלו הנוהגים לקלף הפירות בפסח מותרים לקלפם.

פרק טו יין ושמן

קידוש הבדלה

קנז. מותר להשתמש ביין של שביעית לקידוש ולהבדלה²³³, ולא יכבה נר הבדלה ביין מפני שמקלקלו²³⁴.

ארבע כוסות

קנח. מותר להשתמש ביין של שביעית לארבע כוסות בליל פסח²³⁵, ולא יקח יין שביעית לכוס שני, מפני שמטיף מהיין בשעת אמירת עשר מכות²³⁶.

----- מקורות וציטוטים ----- =

231 רמב"ם פ"ה הל' י"ג. רדב"ז סו"פ"ד דשמיטה, ומונעים מהם לקחת מעצמם, ברית עולם פ"ה ס"ק ג'. דרך אמונה פ"ד ס"ק רט"ו

232 תוספתא ורמב"ם פ"ה, פאת השולחן סי' כ"ד ס"ק נ"ח. חזון איש סי' י"ג כ"ו ד"ה שם.

ונוגע למעשה בזמנינו שישנם עובדים זרים מתארחים בקביעות בבתי ובמוסדות.²³³ בס' שבת הארץ קו"א סי' כ"ב, לפימש"כ במשנה פ"ח ז' שאסור להביא פירות שביעית למצב שחלק מהאנשים לא ירצו לאוכלם דהוי כהפסד פ"ש שממעט מספר האוכלים, והבדלה גם נמנעים מלשותות, אבל כתב שכונתו לשתות מיד ומותר כמבואר ברמב"ם פ"ה הל' ד'.

234 ס' השמיטה פ"ז אות ג'. ברית עולם שביעית סי' ה' ס"ק ג'. דרך אמונה פ"ה צה"ל ס"ק י"ט: ויש לזהר כשמבדיל ביין של שביעית שלא לשפוך מהם לאיבוד ולא לתת מהם לתוך עיניו ולא לתוך הכיסים ולא לכבות בהן הנר של הבדלה.

באור לציון שביעית פ"ב הלכה ו', מתיר לעשות כסדר שעושה כל השנה, כמו שבפירות שביעית יכול לאוכלם כדרך כל השנה, כן מתנהג הוא בזה ככל השנה.

235 ירושלמי פסחים פ"י ה"א. ושבת פ"ח הל' א' מסתפק אם יוצאים, ומסיק שיוצאים. חזו"א סי' ט"ו ס"ק ז'. מנחת שלמה ח"א סי' נ"א אות י"ג, ומבאר דיון האור שמח סוף הל' שבת פ' כ"ט הל' י"ד, שלקידוש בעינין יין הראוי לנסך על גבי המזבח, ויין שביעית אינו ראוי דלאכלה ולא לשריפה.

הרידב"ז בפאת השולחן סי' ה' סי"ח כתב עפ"י הגמ' בשבת קי"ז: לבצוע על פת של עירוב, שראוי להדר ולקחת יין שביעית לד' כוסות הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא, ליתעביד ביה מצוה אחריתי,

יין בעוגה

מותר להוסיף יין בעוגה או בתבשיל לתוספת טעם²³⁷.

קנט.

שמן

נר שבת יו"ט

קס. מדליקין נרות שבת ויו"ט בשמן הקדוש בקדושת שביעית²³⁸.

נר חנוכה

קסא. יש נמנעים מלהדליק נרות חנוכה בשמן שביעית כיון שמדליקין למצוה ואסור ליהנות לאורן²³⁹. ויש מתירין²⁴⁰.

נר בית הכנסת

קסב. נר שמדליקים לכבוד בית הכנסת, נחלקו הפוסקים²⁴¹ אם מותר להדליק משמן שביעית

נר נשמה

קסג. נר נשמה – יארצייט אין להדליק משמן שביעית²⁴².

----- = מקורות וציונים -----

236 ס' השמיטה פ"ז, מנחת שלמה ח"א סי' נ"א אות י"ג. תשו' משנת יוסף ח"ב סי' מ'. דרך אמונה פ"ה צה"ל ס"ק י"ט: בליל הסדר אין לשפוך המכות ביין שביעית, ולפי שאין לשנות המנהג, אין ליקח לכוס השני יין של שביעית.

237 תרומות פ' י"א משנה א'. רמב"ם תרומות פ"א הל' ג'. פאת השולחן סי' כ"ד סעי' ה'. ברית עולם פ"ה ס' ל"ז. חוט שני עמ' ר"ח ר"ט. משפטי ארץ פ' כ"ב סעיף ו'.

238 רמב"ם פ"ה הל' א'. תורת הארץ פ"ח סי' מ"ז. דרך אמונה פ"ה ס"ק מ"ט, נרות שבת כיון שנעשו להאיר, מותר.

239 חזון איש מובא בדרך אמונה פ"ה ס"ק מ"ט. רידב"ז בפאת השולחן פ"ה ה"ט. תשו' אמרי יושר ח"א סי' ק'. תורת הארץ פ"ח אות מ"ז. שבט הלוי ח"א סי' קפ"ד.

240 תשו' מהר"ש ענגיל ח"ב סי' ד'. תשו' מנחת שלמה ח"א סי' מ"ב, הנאת הגוף אכן אסור אבל הנאת מצוה אין איסור, ונהנה שמקיים מצות פרסומי ניסא. ואינו דומה להקטרה ע"ג המזבח דאסור, וגם שלאחר שהדליק אין משתמש כלל, דאע"ג דכבתה אין זקוק לה, מ"מ תחילת הדלקה ע"מ שיהא דולק כל שיעור מצותה.

241 בס' תורת הארץ פ"ח אות מ"ז, כיון שעיקר ההדלקה הוא לכבוד בית הכנסת ולא ליהנות, לכן אסור.

אבל בס' דרך אמונה פ"ה בה"ל ד"ה שמדליק, נר ביהכ"נ כיון שנהנין לאורה מסתבר ודאי דמותר. מנחת שלמה ח"א סי' מ"ב.

242 תורת הארץ פ"ח אות מ"ז. דרך אמונה פ"ה צה"ל ס"ק ק"ב.

פרק טז טעם פירות שביעית

טעם כעיקר

קסד. טעם פירות שביעית דינו כעיקר²⁴³.

נותן טעם

קסה. מים שבישלו בהם פירות או ירקות מקדושת שביעית, כיון שנתנו טעם במרק, כל מזה שבמרק קיבל קדושת שביעית²⁴⁴.

טעם בתבלין

קסו. תבלינים או ירק שנתבשלו בתבשיל ואינו אוכלם, יש לשומרם בקדושת שביעית כל זמן שלא בטל טעמם, אבל משבטל טעמם מותר להשליכם²⁴⁵.

מרק ירקות

קסז. מים שנתבשלו בהם פירות או ירקות, שהדרך להשתמש במים כמרק למאכל, אסור לשופכם עד שיתקלקלו²⁴⁶.

מי כבישה

קסח. מים שנתבשלו בהם ירקות של שביעית כגון תפוחי אדמה, או כבישו בהם ירקות של שביעית וטעם המים טפל, ולא נוהגים להשתמש בהם, אין בהם קדושה ומותר לשופכם²⁴⁷.

----- = ----- מקורות וציטוטים -----

²⁴³ משנה פ"ז ז'. רמב"ם פ"ז הל' כ"ב, ובהל' מאכ"א פ' ט"ו הל' ח' דשביעית אסור במינו בכל שהוא ושלא במינו בנותן טעם. וחייב לאכול את כל התערובת בקדושת שביעית. מבית לוי פ' י"א סעיף א'.

²⁴⁴ משנה פ"ז ז', זה הכלל כל שהוא בנותן טעם חייב לבער. רמב"ם פ"ז הל' כ"ב.

²⁴⁵ תוספתא פ"ו הל' ד', צורר את התבלין ונותנו לתוך תבשיל, אם בטל טעמן מותרין וא"ל אסורים. רמב"ם פ"ה הל' כ"ב. משפטי ארץ פ' כ"ג הע' 24.

²⁴⁶ משפטי ארץ פ' כ"ג יג.

²⁴⁷ הגריש"א דהוי כטעם לפגם, משפטי ארץ כ"ג י"ג.

טעם בעצמות

קסט. עצמות שנתבשלו במורק עם ירקות שיש בהם קדושת שביעית, אין צורך למצוץ מהם את הטעם ומותר לזורקם,²⁴⁸ ואינו צריך ליתנם לבהמות או לשומרם עד שייפסדו ממאכל בהמה.²⁴⁹
בליעה בכלי

קע. כלי שבישלו בו פירות שביעית ואח"כ בישל בו מאכל שאין בו קדושה, אין צורך לנהוג במאכל קדושת שביעית, אף שבלע מהטעם שבכלי.²⁵⁰

פרק יז סחיטה וריסוק

סחיטת פירות

קעא. אין לסחוט פירות שביעית,²⁵¹ אלא זיתים וענבים בלבד, אפילו אם אינו מאבד המיץ. וכמה ביאורים נכתבו בזה.²⁵²

----- מקורות וציונים ----- =

²⁴⁸ תשו' שבט הלוי ח"ז סי' ק"פ או' ב', כיון שאין דרך למצוץ את העצמות, ה"ז כדיון המבואר ברמב"ם פ"ה דשביעית דאין מחייבין אותו לאכול דבר שאין כדרכו כגון פת שעיפשה וכדו'. חוט שני עמ' רס"ג.

²⁴⁹ ק' מבית לוי מציין דברי תשו' שבט הלוי שם, דנראה מדברי החזו"א דכל מה שצריך ליתנם לבהמות הוא דווקא אם דרכו בכך כל השנה, וי"ל שמפני כך נפקע ממנו קדו"ש לגמרי. ואפילו אם נאמר דבכל תבשיל שנפסד אין נפקע ממנו קדו"ש כיון שאפשר לאוכלו ע"י הדחק, אך טעם הבלוע בעצמות עדיף מזה.

²⁵⁰ הגרשז"א שולחן שלמה עמ' ער"ה. שבט הלוי, מבית לוי ח"ה, ברמב"ם פ' ט"ו מהל' תרומות הל' י"ט ובהשגות הראב"ד שם, דלהר"מ כלי שבישלו בו תרומה א"צ הגעלה וסגי בשטיפה, ולהראב"ד טעון הגעלה, ולגבי שביעית נראה דקיל יותר דאינו איסור, רק דין הנהגה בקדושה, וכיון שזה רק טעם שבכלי ואין אדם ששומר את הטעם שבכלי להשתמש בו, פקעה ממנה קדו"ש, וכן הגר"י קניבסקי לא חשש לטעם שבכלים. ובס' דרך אמונה פ"ד צה"ל כ"ג: אם בשלו בכלי פירות שביעית שאינן ספיחים ואח"כ תוך מעל"ע בישלו בו דברים אחרים, עי' בס' אורחות רבינו ח"ב ע' שנג' בשם אאמ"ר זללה"ה שצידד דטעם שביעית הבלוע בכלי הוא כנפסד מאחר שאי אפשר לעשות עמו שום דבר, וממילא התבשיל שנתבשל אחריו אין בו קדו"ש.

²⁵¹ משנה תרומות פ"א ג'. רמב"ם פ"א מהל' תרו"מ הל' ב'. וברמב"ם שביעית פ"ה הל' ג', ולא ישנה פירות מברייתן כדרך שאינו משנה בתרומה ומעשר.

²⁵² מהר"י קורקוס (תרומות) כתב אסור להפסיד את התרומה ולא לשנות אותה מתכונתה או לבטל טעמה, אבל כשעושה התמרים דבילה, אין זה הפסד ולא שינוי

משמעות רגילות לסחוט

קעב. רגילות לסחוט, נמדדת לפי אנשי מקומו ולא שרוב העולם
ינהגו כך.²⁵³

פרי הדר

קעג. מותר לסחוט פרי הדר שרגילים לסחוט ועומדים לכך,²⁵⁴ ויש
מחמירין.²⁵⁵

מיץ גזר

קעד. מותר לסחוט גזר לעשות ממנו מיץ,²⁵⁶ ויש מחמירין.²⁵⁷

----- מקורות וצינונים ----- =

תכונה, ואין עושין תמרים דבש ולא תפוחים יין וכו' והטעם שזה מחזיר האוכל למשקה ואסור לעשות כן, אבל זיתים וענבים מותר למאמר ה' תירוש ויצהר, יין ושמן. וכתב בערוך השולחן פ' כ"ד סעיף ג' שלמדו מדכתיב קודש תהיה לכם, בהווייתה תהא. בס' דרך אמונה פ"א מתרומות ב' בה"ל ד"ה תמרים, הביא מדרש הגדול [קורח] על הפסוק ראשיתם, מכאן אמרו כל הפירות אין משנין אותם מבריתן חוץ מיין ושמן, ואפשר דדריש לה מלשון ראשית, שצריך שיהיה כמו שהיה בראשיתו וכו'. ובתשל' מנחת שלמה ח"א סי' מ"ו מטעם דהיוצא מהפרי הוא זיעה בעלמא, ואין בו קדושת שביעית מן התורה, נמצא שבסחיטתו מבטל קדושת שביעית מהפרי. מעדני ארץ סי' ח' י"ט. ס' השמיטה פ"ז הע' 3.

²⁵³ דרך אמונה פ"ה ס"ק ה': א"צ שרוב העולם ינהגו כן, אלא דמספיק שבמקום שלו נוהגין לסחוט, אם הוא באופן שאם היה כל העולם נמצא בתנאי מקום זה היו ג"כ סוחטין, ואפשר אין צריך רוב תשמישו, אלא אם רוב בני אדם ניחא להו במשקה כמו בפרי, מקרי עומד לסחיטה.

²⁵⁴ חזון איש סי' כ"ה ל"ב דלא ייחשב משקה מאוכל, דהא כולה משקה קרוש ואין כאן שינוי מאכל למשקה. וגם לימון עדיף לסחוט דהמיץ עיקר. מנחת שלמה סי' מ"ו מתיר לסחוט תפוזים ומעיר שיתכן ומאחר וחלק מהפרי לא נסחט והוא נמאס לאכילה, יהא בזה הפסד פרי. דרך אמונה פ"ה ס"ק ה' תפוז, אשכוליות, לימון, מותר לסוחטן.
²⁵⁵ ס' השמיטה לגרימ"ט פ"ז הע' 3.

²⁵⁶ הגרשז"א שולחן שלמה עמ' קע"ט. בס' פירות שביעית פ' ט"ז סעיף ג' ובקו' מבית לוי: כל שדרך רבים לסוחטו חשיב דרך אכילה וע"כ התיר לסחוט גזר לעשות מיץ. ועי' בשבט הלוי ח"י סי' קצ"ח (פ"ח) דדבר שדרך לנטוע עבור סחיטה לתעשייה, ודאי דמותר.

²⁵⁷ דרך אמונה פ"ה ס"ק ה', פירות שאין עומדין לסחיטה אסור לסוחטן ואין לסחוט מיץ מגזר מרוסק, אף שאוכלין את הרסק הנשאר.

מיץ רימון

קעה.

מותר לסחוט רימון לעשות מיץ רימון²⁵⁸.

עבר וסחט

קעו.

עבר וסחט פירות שאין עומדין לסחיטה, מותר לשתות המיץ²⁵⁹ ויש לשומרו בקדושת שביעית²⁶⁰.

ריסוק

דרכו לרסק

קעו.

פרי וירק שרגילין לרסק, מותר לרסקו²⁶¹ ביד או במכונה²⁶². אבל אם אין דרכו לרסק, יש להימנע מכך²⁶³.

לתינוק - חולה

קעה.

פירות וירקות שאין הדרך לרסקם, מותר לרסקם עבור חולים, תינוקות וכדומה²⁶⁴.

----- = מקורות וציונים -----

²⁵⁸ אורחות רבינו ח"ב עמ' שמ"ו שהתיר לעשות מיץ רימון. דרך אמונה פ"ה צה"ל י"ד.

²⁵⁹ רמב"ם פ' י"א תרומות הל' ב'. ס' השמיטה פ"ז ס"ב אות ה'.

²⁶⁰ חולין ק"כ: הטבל וכו' והשביעית כולן משקין היוצאין מהן כמותן, וברש"י משקין היוצאין מהן נוהגת בהן שביעית וחייבין בביעור כמותן.

²⁶¹ רמב"ם פ"א מהל' תרומות הל' ב' עפ"י מס' ברכות ל"ח. שפרי מרוסק ברכתו כברכת הפרי והריסוק אינו נחשב שינוי. וגם לרמ"א ס' ר"ב ז' שמברך שהכל, הרי מעיקר הדין ברכתו הראויה, העץ, ומפני שחושש לרש"י ותרומת הדשן שנשתנה, לכן הוא שהכל, משפטי ארץ פ' כ"ב י"ד. הליכות שביעית פ"ח הע' 1.

חזו"א ס' כ"ה ס"ק ל"ב, למעשה התיר.

²⁶² תשו' שבט הלוי ח"י ס' קצ"ו, ובזמה"ז הדרך לרסק תפוחים, וגבניות, חצילים, וקישואים.

²⁶³ בסדר שביעית מהרב זליג שפירא, שדבריו שיקפו דעת החזו"א, פירות שרגילים לרסקם, מותר לרסקם (כגון בנות, עגבניות, תפוחי אדמה, גזר, סלק, תפוחי עץ). ובערוך השולחן פ' כ"ד סעיף ח' שבריסוק דברים שאין דרכם בכך הוי שינוי דרך אכילתם. משפטי ארץ פ' כ"ב סעיף י"ד.

²⁶⁴ בס' משפטי ארץ פ' כ"ב הע' 35 מהגריש"א שמותר, כיון שדרך אכילתם בכך, אבל אין דרכם קובעת להחשיב את הדבר כדרך גם לגדולים.

שום, בצל

קעט. מותר לרסק שום ובצל כדי לערבם בקציצות, וכן אגוזים ושקדים בכדי לערבם בעוגה²⁶⁵.

ריסוק למשקה

קפ. אין לרסק פירות בתוספת משקה או מיצים, מפני שעיי"כ נהפכים למשקה²⁶⁶.

גלידה

קפא. מותר להכין גלידה מפירות שביעית²⁶⁷.

פרק יח שמור ונעבד

הפקר שדה

קפב. בשנת השמיטה חובה להפקיר פירות שגדלים בשדהו, בכדי שכל אחד יוכל לבוא ולקחתם, אם לא הפקיר שדהו, ביטל מצות עשה, שנאמר²⁶⁸, והשביעית תשמטנה ונטשתה.

נעבד

קפג. בשנת השמיטה אסור לזרוע ולעבוד בשדהו. אם עבד עבודות אסורות בשדהו, ביטל מצות עשה²⁶⁹ ושבתה הארץ שבת לד', ועבר על לא תעשה (שם כה, ד) שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור²⁷⁰.

----- מקורות וציונים ----- =

²⁶⁵ כיון שמרסקם כדי להכין מהם תבשיל, מותר. משפטי ארץ פ' כ"ב סעיף טז.

²⁶⁶ רמב"ם פ"ה הל' ג'. דאין לעשות מאוכל, משקה. ומצוי הדבר במשקה המכונה "שייק" שיש להימנע מלהכינו מפירות שביעית.

²⁶⁷ רמב"ם פ"ה הל' ג'. מבית לוי פ' י"א שבט הלוי ח"י סי' קצ"ח פ"ה ה"ג. הגריש"א דרך אמונה פ"ה ס"ק ז'. ונראה שבדברים שדרכן בכך תמיד, בוודאי מותר.

²⁶⁸ שמות כג יא

²⁶⁹ ויקרא כה, ב.

²⁷⁰ רמב"ם פ"ה הל' א'. וברדב"ז שם: שעבודת כל האילנות בכלל ושבתה הארץ.

אכילה משמור

קפד. המשמר פירותיו ולא הפקירם, נחלקו הראשונים האם נאסרו באכילה²⁷¹, או מותרים באכילה²⁷².

אכילה מנעבד

קפה. פירות שגדלו בשדה שנעבדו בו עבודות אסורות, נחלקו הראשונים האם אסורים באכילה²⁷³, או מותרים באכילה²⁷⁴.

קפו. למעשה, התיר החזון איש בשעת הצורך, פירות שנעבדו ונשמרו באיסור²⁷⁵.

----- מקורות וציטונים ----- =

²⁷¹ בתוס' יבמות קכ"ב. ד"ה של עזיקא, ר"ה ט. סוכה ל"ט: ועוד, שדעת רבינו תם שפירות שמורים אסורים באכילה, ועל זה נאמר ואת ענבי נזירך לא תבצור שלא תבצרם כלל. במנחות פ"ד. כתב התוס' שאיסור אכילה מדרבנן. וכ"ה בעל המאור סוכה ל"ט: ובראב"ד שם, ובפירושו לתו"כ מפ' שנלמד מהפסוק והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה, רק מן השבות. וכתב בס' ערוך לנר סוכה ל"ט: **שגם לר"ת אסור רק באכילה ולא בהנאה**. דרך אמונה פ"ח י"ב בביה"ל.

²⁷² רש"י יבמות קכ"ב. של עזיקא, פרדס מעוקק וגדר סביב לו לשומרו, ופירות המשומרים מותרים. וכ"ה ברמב"ן שם ובויקרא כ"ה ה', וכ"ה ברשב"א, וכ"ה בר"ש פ"ח משנה ו', ורא"ש, חינוך מצוה שכ"ט.

הרמב"ם פ"ח הל' י"ד, כתב שאסור לשמור ואסור לקנות מהחשוד לשמור, והחזו"א סי' י' ס"ק ה' ד"ה ובתוס', למד שהרמב"ם לא כתב שהפירות אסורים.

²⁷³ במס' יבמות קכ"ב. נכרי שהיה מוכר פירות בשוק ואמר פירות הללו של עזיקא הן וכו'. הרמב"ן שם שהכוונה עזיקא מלשון עווק תחת הזיתים, חופר או כמין גדר למלא עפר, וכיון שעבר ועבד והפירות מחמת עבודת שביעית, הפירות אסורים. וכ"ה בתוס' מנחות פ"ד. ד"ה שומרי. והרשב"א וריטב"א, וראב"ד בהשגותיו על הרי"ף בסוכה ל"ט: הפרישה חו"מ סי' קמ"א ס"ק י"ג כתב, חרש וזרע בשביעית פירותיה אסורין משום לא תאכל כל תועבה כל שתעבתי לך. והכסף משנה שביעית פ"ד הל' כ"ט משם הכפתור ופרח פ' מ"ז שהזרע בשביעית, פירותיו אסורין מעיקר הדין.

החזון איש שביעית סי' ג' ס"ק כ"ה כתב בשם החינוך מצוה שכ"ח, והר"ש פ"א משנה ד', שהזרע באיסור, פירותיו אסורים מדרבנן בלבד, משום איסור ספיחים.

²⁷⁴ הרמב"ם בתשו' פאר הדור סי' ט"ו, כתב שאין איסור למה שנזרע בשמיטה, וכ"ה בפ"ד הל' א'. ובתוס' הרא"ש פ' המשנה פ"ד ב', שבית הלל מתירים פירות שנטיבה בשמיטה.

קניית שמור

קפז. גם לסוברים שאין פירות נאסרים באכילה, מכל מקום אסור לקנות פירות ממוי ששומרים²⁷⁶.

פירות נכרי, שמור ונעבד

קפח. פירות נכרי, אפילו לסוברים שיש בהם קדושת שביעית, אין איסור שמור ונעבד חל עליהם, מפני שאין חיוב על הגוי לשמור דיני שביעית²⁷⁷.

פרק יט

סחורה בפירות שביעית

קפט. כתיב בתורה²⁷⁸ והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, ודרשו חז"ל²⁷⁹ לאכלה ולא לסחורה.

סחורה רגילה

קצ. אסור לסחור בפירות שביעית כמו שרגיל בשאר שנים²⁸⁰.

----- מקורות וציונים ----- =

²⁷⁵ ראה חז"א סי' י' ו' ד"ה ואתרוגין, בקובץ איגרות סי' קס"ב מתיר החז"א פירות שמורים. בס' דרך אמונה פ"ד ס"ק קפ"ד כתב: ולמעשה אפשר לסמוך על המקילין, ומי שיכול להחמיר תבוא עליו ברכה, ובצה"ל ס"ק שי"ז, שמרן היה מורה למעשה שאפשר לסמוך על המקילין. ובס"ק שי"ח כתב שבס"ל כ"ו בסדר השביעית אות א' ואות ה' כתב להחמיר [וכן יש מכתב שכ' להחמיר ובמכתב אחר כ' להקל] אמנם בסדר השביעית שנדפס ע"י ר"ז שפירא ז"ל השמיט זה, וכבר נשאל על זה, והשיב שרצה שתהיה סתירה, והיינו שיש מקום להחמיר, וכן לעצמו היה מחמיר.

²⁷⁶ רמב"ם פ"ח הל' י"ב, י"ד. חז"א סי' י' ה' סוד"ה ובתוס' שם.

²⁷⁷ ר"ת בס' הישר סי' נ"ט, שמשומר של גוי מותר, וכ"ה בראב"ד השגות על הר"ה סוכה ל"ט: דשל גוי מותר. חז"א סי' ד' ס"ק ד' ד"ה אמר דאותן, דמשומר של גוי מותר גם לדעת רבינו תם, ותמה על הרמב"ן שנסתפק בזה. ובס"ל י' ס"ק ה' וסי' כ' ס"ק ז'. דרך אמונה פ"ד ס"ק קפ"ד צה"ל שט"ו.

²⁷⁸ ויקרא כ"ה ו'.

²⁷⁹ ע"ז ס"ב. בכורות י"ב:

דרכי סחורה

קצא. יש כמה שיטות איזה דרך סחורה אסורה, א. לקנות פירות שביעית בזול ולמכור ביוקר²⁸¹.
ב. ללקוט פירות שביעית על מנת למוכרם²⁸². ג. אסור לקנות על מנת למכור, ומותר ללקוט על מנת למכור²⁸³.

כמות מועטת

קצב. מותר ללקוט כמות מועטת על מנת למכור²⁸⁴, והוא כשיעור שנוהג לאסוף לביתו לכמה ימים²⁸⁵.

מכירה במשקל

קצג. גם באופן שמותר למכור, ימכור באומד (השערה), אבל אסור למכור פירות שביעית במידה, או במנין, או במשקל²⁸⁶.

----- = מקורות וציונים

²⁸⁰ רמב"ם פ"ו הל' א. הרמב"ן מ"ע שהוסיף על הרמב"ם מצוה ג' שאיסור סחורה בפירות שביעית הוא לאו הבא מכלל עשה ונחשב למצות עשה.

²⁸¹ הר"ש משנה פ"ז ג'. תוס' סוכה ל"ט. חזו"א סי' כ"ו. סדר השביעית אות ה' ו' ד"ה ירקות. ואם קונה ע"מ למכור באותו מחיר, מותר - חזו"א סי' י"ד ס"ק ט"ו משפטי ארץ פ"י"ב ב'.

²⁸² הר"ש משנה פ"ז ג'. תוס' סוכה ל"ט. ד"ה וליתיב. שללקוט לעצמו התירה התורה ולא ללקוט על מנת למכור, ואם ליקט לעצמו והותיר, מותר למוכרם. ולדעת רבינו יצחק בתוס' ע"ז ס"ב. לקנות הרבה בזול על מנת למכור ביוקר, וכן ללקוט הרבה בזול על מנת למכור ביוקר.

²⁸³ גר"א בשנות אליהו פ"ז משנה ג'. ומהר"י קורקוס פי' שכ"ה דעת הרמב"ם פ"ו הל' א', שמותר ללקט מעט על מנת למכור ואסור לקנות מעט ע"מ למכור. וכ"כ החזו"א סי' י"ג ס"ק י"ז.

²⁸⁴ רמב"ם פ"ו הל' א'ב'. והגר"א פ"ז משנה ג', פאת השולחן כ"ב א'. דרך אמונה פ"ו ס"ק ד'.

²⁸⁵ רמב"ם פ"ד הל' כ"ב כ"ד. חזו"א סי' כ"ו סדר השביעית אות ב'ו'. דרך אמונה פ"ד צה"ל ש"ט – למשך שבוע.

²⁸⁶ משנה שביעית פ"ח ג'. רמב"ם פ"ו הל' ג'. והחזו"א סי' י"ד ס"ק י"ב ד"ה פ"ח שאסור לעשות חבילות לפי משקל או מנין, אפילו אם אינו סופר מספר החבילות.

מכירה בשוק

קצו. וכתב החזון איש, שאסור למכור פירות אלו בשוק, במקום שדרך למכרם²⁸⁷.

פרק כ קדושת דמי פירות שביעית

קדושת פירות שביעית

קצה. פירות שביעית יש בהם קדושה, שנאמר (ויקרא כה, יב) כי יובל היא קודש תהיה לכם ודרשו חז"ל²⁸⁸ מה היא קודש אף תבואתה קודש.

תפיסת קדושה

קצו. פירות שביעית תופסים בקדושתם את דמיהם, ואם מכרו אותם, התמורה שנתקבלה נתפסת בקדושת שביעית, והפירות נשארו בקדושתם²⁸⁹.

קצו. לכן, אם ב"דמי שביעית" (כסף של תמורת פירות שביעית) קנה בשר, נעשה הבשר קדוש בקדושת שביעית. החליף הבשר בדגים, יצא הבשר מקדושה ונתפסו הדגים. לקח בדגים שמן, יצאו הדגים ונתפס השמן, נמצא שנתפס האחרון בקדושת שביעית וגם הפירות הראשונים שגדלו בקדושת שביעית ונמכרו, נשארו בקדושתם²⁹⁰.

----- מקורות וציטונים -----

בירושלמי נזכרו שני טעמים לתקנה זו: כדי שימכרו בזול. אי נמי מתוך שאין מוכרין אותן בדרך שמוכרים בשאר שנים, ינהגו בהם קדושת שביעית ולא אתו ללזולי בהו, רא"ש ורע"ב. הגר"א מפ' בירושלמי, שמכירה במידה ומנין אסורה משום בזיון לפירות הקדושים בקדושת שביעית.

²⁸⁷ חזו"א סי' כ"ו סדר השביעית אות ו' ד"ה ירקות. שאסרו למכור את הפירות בשוק או בחנות במקום שמוכר כל השנה, אלא מוכרם בביתו בסמטא ובחצר.

²⁸⁸ ירושלמי פ"ד דשביעית הל' ז'.

²⁸⁹ סוכה מ: רמב"ם פ"ו הל' ו'. דשביעית חמיר בזה מקודש, דקודש תופס את דמיו ויוצא לחולין, ושביעית אינה יוצאת לחולין שנאמר קודש תהיה, בהווייתה תהא.

חילול על דברי מאכל

קצח. דברי מאכל שנתפסו בקדו"ש מחללים על דברי מאכל, ולא על בעלי חיים²⁹¹.

פריעת חוב

קצט. דמי שביעית קונים מהם דברי מאכל הנאכלים בקדושת שביעית²⁹² ואין פורעין מהם חוב, ואין נותנים אותם כתמורה לכל מיני שירותים, ואין משלמים מהם נדרי צדקה²⁹³.

הקפה הבלעה

ר. אם משלם עבור הפירות בהקפה²⁹⁴ או בהבלעה²⁹⁵, אין הכסף נתפס בקדושת שביעית.

----- מקורות וציונים ----- =

²⁹⁰ רמב"ם פ"ו הל' ז'. הארץ ומצותיה עמ' רי"א.

²⁹¹ רמב"ם פ"ו הל' ט' מחשש שיחזיקם ויגדל מהם עדרים.

²⁹² רמב"ם פ"ו הל' י – טו עיי"ש.

²⁹³ רמב"ם שם. ובס' הארץ ומצותיה העיר, מפני שהם עליו כחוב. אבל מותר לתת אותם כצדקה לעני ולהודיע לו שהם דמי שביעית. ראה עוד דרך אמונה פ"ו ס"ק יט' כ'.

²⁹⁴ ע"ז ס"ב: תוס' שם ד"ה יאות. ובחזו"א סי' י' ס"ק י"א אפי' אם משלם לפני שהפירות נאכלו, לא נתפס הכסף בקדו"ש. ובס' מנחת שלמה ססי' מ"ה שיאמר למוכר שהעודף שאתה נותן לי (דמי שביעית) יפדה על המעות שאתן לך והקדושה תחול עליהן, ואין בזה משום מסירת מעות שביעית לע"ה וכו'. חוט שני עמ' שכ"ז.

אם משלם בשיק או כרטיס אשראי נחשב כהקפה, הגרשז"א.

²⁹⁵ מס' סוכה ל"ט. וראה עוד רידב"ז פ"ה הל' י"ח. חזו"א סי' י' ס"ק ו' ד"ה ואתרוגין.

יצחק מאיר ברכיה ליברמאן
רח' אמרי ברוך 1א
בני ברק
ישראל
053-3131230

מור"ץ. רב קהילת בשביילי אורייתא - ווארקא
מח"ס: חודש בחודשו. עולת החודש. ימי הפורים. חג האסיף.
ימי החנוכה. חג השבועות. חג המצות. פרי עץ הדר. תש"ו מבי מדרשא

בס"ד

ירק לרפואה בשביעית

יום ה' לס' לעשות צדקה ומשפט וגו' תשפ"ב

שאלה:

מי שזקוק לרפואתו לבשל פטרוזיליא ולשתות מי הבישול האם מותר בשביעית

תשובה:

במשנה רפ"ח דשביעית, כלל גדול אמרו בשביעית כל המיוחד למאכל אדם אין עושין ממנו מלוגמא לאדם. ובמס' סוכה (מ.) וב"ק (ק"ב). לאכלה ולא למלוגמא, מרבה אני את הכבוסה ששוה בכל אדם ומוציא את המלוגמא שאינה שוה לכל אדם, וברש"י כבוסה שוה, שהכל צריכין לה כמו אכילה ששוה בכל אדם, ומוציא מלוגמא שאין הכל שוין.

וכתב הרמב"ם (פ"ה הל' י"א) כלל גדול אמרו בפירות שביעית כל שהוא מיוחד למאכל אדם כגון חיטים תאנים וענבים וכיוצא בהן, אין עושין ממנו מלוגמא או רטייה וכיוצא בו, אפילו לאדם, שנאמר לכם לאכלה, כל שהוא מיוחד לכם יהיה לאכלה ולא לרפואה וכל שאינו מיוחד למאכל אדם, כגון קוצין ודרדרין הרכים עושין מהן מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה.

לכן בנידוננו אין לבשל את הפטרוזיליא במים בלבד, על מנת שהמים ישמשו לרפואה, מפני שדרך בישול כזו אינה שווה לכל אדם.

ואם יוסיף קצת ירקות, תפוח אדמה, גזר, לתבשיל מי הפטרוזיליא, מותר לבשלו כך. אע"פ שכוונתו לשתות את המים לרפואה, ואינו מעונין בירקות, אבל כיון שמבשל כדרך שרגילים להכין מאכל, מותר. כמ"ש הירושלמי (פ"ה הל' ב') החושש בשינוי לא יהא מגמע חומץ ופולט אבל מגמע ובו לע וכו'. והרש"ס מבאר: מטבל כדרכו מאכלו ופיתו בחומץ, ואם נתרפא נתרפא וליכא משום מלוגמא. אבל מהצד הרפואי, לא ברור אם אכן מי הפטרוזיליא בתוספת הירקות ישמשו לו היטב לרפואה, כמו מי פטרוזיליא בלבד.

והנה, היות והפטרוזיליא שנמכרת עכשיו היא מיבול נכרי, וידועה מחלוקת הבית יוסף (אבקת רחל סי' כב - כה) וסיעתו (דרישה יו"ד סי' שלא. לבוש, ברכי יוסף, הרדב"ז שני אלפים רכ"א, המהרל"ח מהריק"ש ומהר"ם חביב. פאת השולחן סי' כג סעיף י"ב) והמבי"ט (ח"א סי' י"א וכו'. רי"ז) וסיעתו (מהר"ט סי' מ"ב. מ"ג, והשל"ה שער האותיות אות ק', בעל החרדים) האם יש לנהוג קדושת שביעית

ביבול נכרי - יוכל לצורך רפואה לנהוג כדעת הבית יוסף שאין ביבול נכרי קדושת שביעית ולבשלו במים בכדי לשתות את המים לרפואה.

ואפילו אם נוהג בדרך כלל כדעת המבי"ט לנהוג קדו"ש בפירות נכרי, אבל היות ומבשל הירק לצורך רפואתו ואין בכוונתו לשנות ממנהגו הקבוע, לא יצטרך להתיר נדרו.

כמו שכתב בדגול מרובה ביו"ד (סי' רי"ד) על דברי הש"ך (בס"ק ב') בענין תעניתים שרגילים לצום בהם כגון בערב ר"ה, ועכשיו הוא חלש ואינו יכול לצום כהרגלו, דגבי ברית מילה אינו חוזר בו ממנהגו לגמרי, אלא שעתה בסעודת מצום אוכל, ולעתיד שוב חוזר למנהגו, וה"ה אם אירע לו איזה מיחוש ורצה לאכול היום ולעתיד שוב חוזר למנהגו, ג"כ אינו צריך התרה, וראה עוד מג"א (סי' תקפ"א ס"ק י"ב) משנ"ב (סי' תקפ"א ס"ק י"ט), ובשעה"צ (ס"ק ל"ג).

ולכן בנידוננו שבדרך כלל נוהג קדו"ש בפירות נכרי, ואין בכוונתו לחזור בו ממנהגו, ומעשיו יוכיחו, כי בביתו נמצאים כמה סוגי ירקות מיבול נכרי ונוהג בכלם קדו"ש, ומבשל רק פטרוזיליא במים לרפואה בלבד, לכן לא יצטרך להתיר נדרו ויכול לסמוך בזה על התרת נדרים שעשה בערב ראש השנה.

בברכה מרובה לבריות גופא ונהורא מעליא
יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

מצות שמיטה כשאינו לו קרקע

יום ה' לס' זה דבר השמיטה וגו' תשפ"א

שאלה:

מי שרוצה לקיים מצות שמיטה, ולזכות לברכת התורה וצוית את ברכתי לכם וגו', אבל אין לו קרקע שבה זורע או נוטע, האם יוכל לקיים מצות שביתת הארץ.

תשובה:

ציוותה התורה הק' (שמות כג, י) ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה, והשביעית תשמטנה ונטשתה וגו'. ובפר' בהר סיני (ויקרא כה, ג) ושבתה הארץ שבת לד', שש שנים תזרע שדך וגו', ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לד' וגו' שבת שבתון יהיה לארץ. ובהמשך הפסוק (כ"ב) וצוית את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים וגו'.

שמיטה בזמן הזה דאורייתא או דרבנן

א. במס' מו"ק (ב:) ובגיטין (ל"ו.) נחלקו רבי ורבנן אי שמיטה בזמן הזה דאורייתא או דרבנן, דעת רבי דהוא דרבנן מתקנת עזרא ובית דינו, ולמד כך מדכתיב "זה דבר השמיטה שמוט", בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, וכשם שאין נוהג יובל בזמן הזה, כדאי' במס' ערכין (ל"ב:) משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה, בטלו יובלות, שנאמר וקראתם דרור לארץ לכל יושביה, בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן.

ובירושלמי (שביעית פ"י הל' ב') תמן אמרינן אפילו כמ"ד מעשרות ד"ת, מודה בשמיטה שהיא מדבריהם וכו'.

וכ"ה ברמב"ם (הל' שמיטה ויובל פ"י הל' ח') ובתשו' מהרי"ט (ח"ב סי' נ"ב) וראה עוד חזו"א (שביעית ס"כ אות ב') דעתידיה אר"י ליחלק לעתיד לבא בחלוקה חדשה ובטלה חלוקה ראשונה, ולכן לא שייך בימינו שיהיו כל יושביה עליה וכל שבט במקומו. וחכמים חולקים, ולדעתם גם בזמן הזה נוהגת מצות שביעית מן התורה.

הראשונים נחלקו בקביעת הלכה בזמן הזה, אי כדעת רבי או רבנן. ורובם סוברים כרבי דבזמנה"ז שביעית דרבנן.

כ"ה דעת רש"י (גיטין ל"ו:) תוס' (ערכין ל"ב: ד"ה מנו). רשב"א (יבמות פ"ב: גיטין ל"ו: תשו' ח"ג סי' ל"ב). ריטב"א (גיטין) ס' החינוך (מצוה פ"ד תע"ז) סמ"ג (עשין קמ"ח) סמ"ק (רנ"ח) ס' העיטור (פרזבול אות פ"ה) יראים (סי' קפ"ו סי' רע"ח) יד רמה (סנהדרין נו.) ספר התרומות (שער מ"ה).

וכן פסק הטור (יו"ד סי' של"א) והשו"ע (ח"מ סי' ס"ז ס"א, ב"י יו"ד סי' של"א) תשו' מהרלב"ח (סי' קמ"ג) תשו' מבי"ט (ח"ב סי' ס"ד) כפתור ופרח (פ"מ"ז) תשו' מהרי"ט (ח"ב יו"ד סי' נ"ב) תשו' פרי הארץ (ח"ג ס"ד) ב"ח (ח"מ סי' ס"ז ס"ק ג') ישועות מלכו (יו"ד סי' נ"ו) תשו' אבני נזר (יו"ד ח"ב סי' תנ"ח ס"ק א'), תשו' מהרש"ם (ח"ב יו"ד סי' ל"ט) ציץ הקודש (ח"א סי' י"ג) פאת השולחן (סי' כ"ג ס"ק כ"ג) חזון איש (סי' ג' ס"ק ז"ח, וסי' ד' ס"ק ד') דלענין שביעית בזמן הזה יש לסמוך שהוא דרבנן.

ומה שס' הכס"מ (פ"ד מהל' שמיטה ויובל הל' כ"ה ופ"ט הל' ב) דלדעת הרמב"ם הוי מן התורה, ראה פאת השולחן (פ' כ"ג ס"ק כ"ג) שהכס"מ חזר בו בתשו' אבקת רוכל (סי' ל"ג). ובמהר"י קורקוס (פ"ט) שמצא כן בכתב יד הרמב"ם.

לכמה ראשונים קי"ל להלכה כחכמים דשביעית בזמן הזה דאורייתא.

הרא"ש (יומא פ"ח סי' י"ד, תוס' הרא"ש מו"ק ד'). הראב"ד (הל' שמיטה פ"א הל' י"א) אור זרוע (ח"ד סו"ס של"ב) בשם הריצב"א. רמב"ן (ס' הזכות גיטין ל"ו).

ושבתה הארץ מצוה באדם או בקרקע

מצות שביטת הארץ, אם המצוה חלה על האדם או על הקרקע

ב. מצות 'ושבתה הארץ שבת לד', יש לעיין האם המצוה בעיקרה היא על האדם "גברא", שלא יעשה מלאכה בשביעית, ולא שנא אם יעבוד בשדהו או בקרקע אחר, עובר, ולפי"ז אם נמנע ולא עבד, קיים מצות שמיטה, ואפילו אם נכרי יעבוד בשדהו, אין הבעלים עוברים.

או נימא שהמצוה היא בקרקע, וחובת הבעלים לדאוג שקרקעו תושבת ממלאכה בשנת השמיטה, ואפילו אם אינו עובד בעצמו אלא אדם אחר, או אפילו נכרי, אסור לעבוד בקרקע שלו.

ודומה לשביטת בהמה בשבת, דכשמשאיל בהמתו לנכרי והנכרי עושה בה מלאכה בשבת, עובר הישראל בעל הבהמה, דילפינן מ'למען ינוח שורך וחמורך' (ע"ז ט"ו). שו"ע סי' רמ"ו ג'.

מצוה באדם

ג]. הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל פ"א הל' א') כתב 'מצות עשה לשבות בשנה שביעית מעבודת הארץ ועבודת האילנות וכו' וכל העושה מלאכה מעבודת הארץ או האילנות בשנה זו, ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה, שנא' שדך לא תזרע וכו'. והחזון איש (סי' י"ז ס"ק כ"ה ד"ה אבל) מדייק מלשון, שהעובד בשביעית עובר בעשה אבל לא הבעלים (של הקרקע), ולפי"ז מהתורה יכול לזרוע ע"י עכו"ם וכו'. וכל"מ בתוס' (ע"ז טו): כהרמב"ם שהאיסור על העובד. ויש להעיר שבדברי הרמב"ם (שם) 'שתשבות הארץ בשביעית ממלאכתה', דייק הגרי"פ פערלא בביאורו על הסמ"ג (ה"א עשה ס"א) דהעשה הוא על הקרקע שתשבות ולכן איסור גם בהשכיר לאחר.

ובמעדני ארץ (שביעית סי' י"ג ס"ק ו' ז' י"ג) דחיוב העשה הינו רק על העובד בקרקע, כשעובד בקרקע של חברו, ולא על בעל הקרקע. וכתב החזו"א (שם) בענין נטיעות, שפעולת הקרקע שהיא בלא מעשה כלל גריעא מתולדה, וכה"ג גם האדם מותר בה, ומיהו י"ל דנהי דצמיחה וגידול מותרים [וראי' שאינו חייב לעקור הספיחין והאילנות] מ"מ קליטה היא זריעה ממש ואסור. וע"כ שאין שביית הארץ כשביית בהמתו, אלא שתהא שובתת ממלאכת אדם בה. אע"פ שלמעשה החמיר החזו"א לפי שתי השיטות ואסר עשיית כל מלאכה, שאסור לפועל לעשות, וגם בעל הקרקע עובר בשביית שדהו.

מצוה בקרקע

ד]. במסכת ע"ז (טו): בענין מכירת פרה החורשת בשביעית, לחשוד על שביעית מחשש שיחרוש בשביעית וכו' מקשה הגמ' והרי שדה דאדם מצווה על שביית שדהו בשביעית, ורש"י מבאר: דכתיב שנת שבתון יהיה לארץ. ומסיק מכך במנחת חינוך (מצוה ק"ב) שאפילו אם אחר עושה מלאכה בשדהו, עובר, וכן המשכיר לגוי. וכל"ה בתוס' ר"ד, דשביית קרקע הזהרנו בשביעית כדפירש המורה, דנפק"ל משבת שבתון יהיה לארץ ואסור להשכיר שדהו לנכרי וכו'. וכל"ה בריטב"א (שם).

המנחת חינוך (מצוה ק"ב אות ב') כתב: ודע דשביעית בענין אחד חמורה משבת ויום טוב, דבשו"ט איכא איסור על העושה מלאכה בעצמו, אבל ע"י עכו"ם הוא רק שבות, אך בשבת יש עשה דבהמתו צריכה לשבות, ואם משאיל או משכיר בהמתו לעכו"ם עובר משום שביית בהמתו בעשה, דגזה"כ דבהמתו אסורה במלאכה, וכן לב"ש [שבת יח]. בשביית כלים וכו'.

ובשמיטה אם עושה עבודת הארץ כגון שחורש שדהו או זורע או קוצר ע"י עכו"ם, נהי דהל"ת של עבודת הארץ אינו וכו' אך בעשה, עובר בכל עבודת קרקע אפילו ע"י אחרים דכל שבת שבתון יהיה לארץ ושבתה הארץ, מבואר גזה"כ דהארץ תשבות, וכמו שמצווים על שביית בהמה ושביית כלים בשבת, כן מזהירים על שביית הארץ בשמיטה, והמשכיר לגוי או לישראל השדה, עובר המשכיר משום שביית שדהו.

המהרש"ל בחכמת שלמה (ב"מ צ. תוס' ד"ה אבל) כתב: בכל מס' מוע"ק לא נזכרת אמירה לנכרי בשביעית דאסור או שרי, כי בוודאי אסורה אמירה לנכרי בשביעית אפילו א"ת שמותר בשבת, לפי שהשביעית תלה השי"ת קדושה בארץ דכתיב שבת שבתון יהיה לארץ. וכל"ה בפנים יפות (פ' משפטים) ובתשו' חת"ס (קו' תשובות סי' ל').

מצות שמיטה כשאינן לו קרקע

ה. לפי דברי הרמב"ם, והתוס' והחזו"א הנ"ל, שמצות 'ושבתה הארץ' היא מצוה באדם להימנע מעבודת קרקע, אין צורך שיהא לאדם קרקע בכדי לקיים המצוה, אלא עצם העובדה שאינו עושה מלאכות קרקע בשביעית, מקיים בזה שפיר מצות שמיטה. ולשיטת רש"י, תוס' רי"ד, ריטב"א, מנחת חינוך, מהרש"ל, שהמצוה בקרקע, נמצא שרק אם יש לו קרקע ומשביתה ממלאכה, יקיים מצות 'ושבתה הארץ'. וכ"ה בס' חוט שני (שביעית עמ' ע"ה) ומשנת יוסף (פתיחה ח"ב). ראה עוד גליון מבי מדרשא ר"ס.

השתדלות לקיים מצות

ו. כתב הרא"ש (מועק פ"ט ס' פ') יש לו לאדם לחזר ולקיים כל המצות, כדאמר גבי משה רבינו שלא היה תאב ליכנס לארץ ישראל לאכול מפריה, אלא כדי לקיים מצוות התלויות בארץ. וכ"כ התוס' (פסחים ק"ג: ד"ה ואין לו) ובשיטה מקובצת (ערכין ב): מיהו צריך להשתדל לקיים כל המצות, וכי משה רבינו היה תאב לאכול מפירות הארץ, אלא כדי לקיים מצוות התלויות בארץ. ואי' מהאריז"ל (ריש שער המצוות) שיש חיוב על האדם לקיים במשך שנות חייו כל תרי"ג מצוות, ואפילו מצוות שאין שכיחות ומצויות צריך לחזר אחריהן ולקיימן וכו'.

אופן קיום שמיטה

ז. נמצא שלפי שיטת הראשונים שמצות שביעית בגברא, בעצם הימנעות ממלאכה בשביעית, מקיים מצות שביעית. ולפי שיטת הראשונים שמצות שביעית בקרקע, יש כמה אופנים שיוכל לקיים מצות 'ושבתה הארץ'.

א. **הדר בארץ ישראל**, בבנין פרטי או משותף, ויש גינה, מקיים בזה מצות שמיטה, אפילו אם הגינה אינה נטועה כלל, כיון שהקרקע ראויה לזריעה או נטיעה, ומשביתה. חוט שני (שביעית עמ' ע"ה) משנת יוסף (ח"ב פתיחה), ובתשו' (ח"א עמ' רמ"ה).

ב. גם אם אין לו גינה, יכול להניח עציץ נקוב מחוץ לחלון ביתו, הנחשב למחובר לקרקע (שבת צ"ה). וכשישביתנו בשביעית, יקיים מצות שמיטה.

ג. וכן יכול לקיים מצות שמיטה על ידי השביתה ממלאכה בגינות עירו, שהוא שותף בהן מעצם היותו תושב העיר. חוט שני (עמ' ע') מהחזו"ן איש שכל דיירי העיר שותפים בגינות בעיר.

ד. **הדר בחוץ לארץ** יכול לקנות חלק בגינה של אחד מבני העיר. ואולי עדיף כך, מלקנות חלק של בעל שדה, שלפעמים זקוק לבצע מלאכות עפ"י היתרים שונים, חוץ מבמטע של עצי זית שכמעט אין צורך בטיפול בהם בשביעית.

ויה"ר שבזכות שמירת השמיטה תתברכו 'גיבורי כוח עושי דברו' בברכת התורה 'וצויתי את ברכתי' וגו'.

יצחק מאיר ברכיה ליברמאן בברכה וידידות